

**ONTWIKKELING VAN SOCIALE VEILIGHEID
IN EN ROND SCHOLEN P(S)O EN V(S)O
2006-2012: BROCHURE**

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen P(S)O en V(S)O 2006 – 2012: Brochure

Prof. dr. Ton Mooij
Dr. Miranda Witvliet

December 2012

ITS, Radboud Universiteit Nijmegen
Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam

Voorwoord

Deze brochure presenteert landelijke onderzoeksresultaten wat betreft ontwikkeling in sociale veiligheid in scholen. De gegevens zijn verkregen met de sociale veiligheidsmonitor van het ITS. In het primair (speciaal) onderwijs worden de belangrijkste resultaten van 2012 vergeleken met die van 2010; in het voortgezet (speciaal) onderwijs worden resultaten vergeleken die verkregen zijn in de jaren 2006, 2008, 2010 en 2012. De landelijke benchmarks hebben betrekking op schoollocaties en leidinggevenden; leerkrachten / docenten en onderwijsondersteunend personeel; leerlingen; en ouders (ouders slechts in het primair (speciaal) onderwijs).

In 2012 is de sociale veiligheidsmonitor uitgevoerd door ITS en RegioPlan. De resultaten laten zien dat het in het primair (speciaal) en voortgezet (speciaal) onderwijs in grote lijnen veilig is. Dit blijkt in de gevoelens van veiligheid; de (geringe) mate van ongewenst sociaal gedrag; geringe aantallen incidenten; en de ervaring met verschillende soorten geweld als slachtoffer, dader of getuige. Daarnaast geven de resultaten ook aan dat er op veiligheidsgebied nog het een en ander kan worden verbeterd. Meer specifiek wordt ingegaan op verschillen naar man/vrouw en jongen/meisje; pesten, geweld, incidenten en seksueel grensoverschrijdend gedrag; en discriminatie in verband met seksuele voorkeur. Ook wordt aandacht besteed aan de begrippen 'pesten', 'geweld' en 'incidenten', de meting daarvan en de gebruiksmogelijkheden in onderzoek en preventie van antisociaal of agressief gedrag. Vergroting van sociale veiligheid dient met name schoolintern te gebeuren, via onmiddellijke prosociale regels en handhaving daarvan vooral door leerlingen. Schoolpersoneel en ook externe instellingen dienen hierbij te ondersteunen.

Na elke meting stuurt het ITS elke deelnemende school informatie over de eigen veiligheidskenmerken. Deze managementinformatie betreft 1) vergelijking van de eigen schoolgegevens met de landelijke actuele gegevens, en 2) vergelijking tussen de meetresultaten in dezelfde school, over de verschillende meetjaren. Met deze rapportage kunnen schoolintern de eigen veiligheidsgegevens worden geëvalueerd en vervolgens in empirisch gebaseerd schoolbeleid worden omgezet. In een volgende meting met de veiligheidsmonitor kan dan worden geëvalueerd of het schoolbeleid het beoogde effect heeft bij de eigen leerlingen en het personeel. Elke school kan zo de eigen sociale veiligheid steeds meer vergroten, volgens eenduidige criteria en normen. Naarmate dit succes heeft, wordt deze schoolgebaseerde vergroting van sociale veiligheid ook landelijk waarneembaar.

ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

RegioPlan Beleidsonderzoek, Amsterdam

Prof. dr. Ton Mooij

Dr. Miranda Witvliet

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	De sociale veiligheidsmonitor	1
1.2	Doelstellingen	2
1.3	Verzamelde gegevens	2
1.4	Deelname aan de monitor	3
1.4.1	Primair (speciaal) onderwijs 2010 - 2012	3
1.4.2	Voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 - 2012	4
1.5	Methodologische kwaliteiten van de monitor	5
1.6	Presentatie van gegevens	5
2	Ontwikkeling sociale veiligheid primair (speciaal) onderwijs 2010 - 2012	6
2.1	Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen	6
2.1.1	Directie	6
2.1.2	Leerkrachten / OOP	8
2.1.3	Leerlingen	9
2.2	Ervaring van sociale (on)veiligheid	9
2.2.1	Directie	9
2.2.2	Leerkrachten / OOP	11
2.2.3	Leerlingen	13
2.2.4	Ouders	14
3	Ontwikkeling sociale veiligheid voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 - 2012	17
3.1	Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen	17
3.1.1	Locatieleiding	17
3.1.2	Docenten / OOP	19
3.1.3	Leerlingen	20
3.2	Ervaring van sociale (on)veiligheid	21
3.2.1	Locatieleiding	21
3.2.2	Docenten / OOP	22
3.2.3	Leerlingen	24

4	Belangrijkste ontwikkelingen en resultaten	28
4.1	Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen	28
4.2	Ervaring van sociale (on)veiligheid	29
4.3	Verschillen tussen regulier en speciaal onderwijs (2012)	31
4.4	Verschillen in samenhang met sexe (2012)	32
4.4.1	Verschillen mannen – vrouwen en jongens – meisjes	32
4.4.2	Houding van leerlingen ten opzichte van homoseksualiteit	32
5	Pesten, geweld, incidenten: begrippen, meting en gebruik	34
5.1	Pesten, geweld en incidenten: begrippen	34
5.2	Eenduidige uitwerking en meting via de monitor	35
5.3	Validering van verkregen gegevens: indicatoren van schooldiscriminatie	36
6	Vergroting van veiligheid in en rond scholen	39
6.1	Aanbevelingen; aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag	39
6.2	Een voorbeeld in de schoolpraktijk	40
	Referenties	42

1 Inleiding

1.1 De sociale veiligheidsmonitor

In 2005 vroeg het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aan het ITS een ‘sociale veiligheidsmonitor’ te ontwerpen. De monitor diende gevoelens van sociale veiligheid, de feitelijk ervaren onveiligheid of diverse vormen van geweld, en het sociale veiligheidsbeleid en de effecten daarvan te meten in het voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (v(s)o). Vergelijkbaar veiligheidsbeleid werd ook ingezet voor het primair en speciaal onderwijs (Van Aarsen & Hoffius, 2007). Het middelbaar beroepsonderwijs ontwierp op eigen initiatief een vergelijkbare monitor (Neuvel, 2007a, 2007b, 2007c).

Bij de ontwikkeling van de sociale veiligheidsmonitor v(s)o werden door het ITS drie samenhangende vragenlijsten ontworpen: 1) voor de leiding van schoollocaties, 2) voor docenten en onderwijsondersteunend personeel, en 3) voor leerlingen. Invulling vond plaats via internet. De monitor voor het voortgezet (speciaal) onderwijs is op vrijwel identieke wijze uitgevoerd in de jaren 2006, 2008, 2010 en 2012.

Op verzoek van het ministerie van OCW is in 2010 door het ITS ook een eenvoudiger versie ontwikkeld voor afname in het primair (speciaal) onderwijs (p(s)o). Dit onderwijs betreft het primair onderwijs, speciaal onderwijs, en speciaal basisonderwijs. De veiligheidsmonitor p(s)o is op alle belangrijke onderdelen vergelijkbaar met die in het v(s)o. In 2012 is deze monitor p(s)o voor de tweede keer afgenomen.

In 2012 is de sociale veiligheidsmonitor uitgevoerd door ITS en Regioplan tezamen. De betrokken onderzoekers zijn tevens auteurs van het onderzoeksrapport (Witvliet, Van den Tillaart, Van Bergen, Mooij, Fettelaar, De Wit, & Vierke, 2012). Aansluitend daarop bevat deze brochure de kern van de resultaten, conclusies en aanbevelingen wat betreft het p(s)o 2010 – 2012 en het v(s)o 2006 – 2012.

1.2 Doelstellingen

De afname van de monitor dient landelijke en schoolgerichte doelstellingen. Deze zijn:

1. Landelijk:
 - a. in kaart brengen van de sociale veiligheidssituatie in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs in het jaar 2012;
 - b. waar mogelijk analyseren en verhelderen van de ontwikkeling in sociale veiligheid in vergelijking met voorafgaande jaren, mede met het oog op het inrichten van landelijk beleid.
2. Per schoollocatie:
 - a. in kaart brengen van de sociale veiligheidssituatie anno 2012;
 - b. verstrekken van empirisch gecontroleerde informatie aan de locatieleiding (managers, schoolbestuur) en via deze aan overige betrokkenen (leerkrachten / docenten, overig personeel, leerlingen, ouders), zodat alle betrokken groeperingen zicht krijgen op de eigen veiligheidssituatie in 2012;
 - c. verhelderen van de ontwikkelingen in sociale veiligheid in en rond de eigen school, ook in vergelijking met landelijk. Dit ter ondersteuning van schoolveiligheidsbeleid dat is gericht op effectieve vergroting van de sociale veiligheid in en rond de eigen school.

Deze doelstellingen sluiten nauw aan op de ontwikkelingen in de onderwijspraktijk en het wetenschappelijk onderzoek. In beide ontstaat steeds meer aandacht voor de betrouwbare, valide meting van sociaal veiligheidsbeleid en de realisatie hiervan in en rond scholen. Het regelmatig afnemen van de sociale veiligheidsmonitor voedt een passende aanpak en preventie van antisociaal gedrag, met name via tijdige opbouw en controle van prosociaal of sociaal competent gedrag (zie de betreffende onderdelen van de monitor). Naarmate meer schoollocaties zo werken, kan de beoogde vergroting van de sociale veiligheid per school, en ook landelijk, worden gerealiseerd (zie Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2006, 2007, 2011; Mooij, 2001, pp. 114-118; Onderwijsraad, 2006).

1.3 Verzamelde gegevens

In de sociale veiligheidsmonitor zijn drie typen indicatoren uitgewerkt:

1. sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen (gegevens verkregen bij leiding, personeel, en leerlingen);
2. ervaring van sociale (on)veiligheid (gegevens verkregen bij leiding, personeel, en leerlingen);
3. achtergrondkenmerken van leerlingen, personeel en ouders; of ook kenmerken van schoollocaties.

Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen betreffen de sociale en cognitieve ondersteuning van alle leerlingen waarin, ook via curriculumdifferentiatie, rekening wordt gehouden met leerlingverschillen. Belangrijk zijn tevens de binnenschoolse gezamenlijke regulatie van prosociaal gedrag en samenwerking met externe instellingen en de politie. Bij leerlingen is de waarneming van schoolmaatregelen tegen ongewenst en antisociaal gedrag essentieel bij het voorkomen van onveilig gedrag.

Bij ervaring van sociale (on)veiligheid gaat het om veiligheidsgevoelens van leerlingen, schoolpersoneel en ouders wat betreft verschillende plaatsen in en rond de school. Bij leerlingen zijn ongewenste gedragingen zoals spijbelen en het bezit van drugs, wapens of alcohol van belang. Bij de schoolleiding is de registratie van veiligheidsincidenten in de school en het vóórkomen van soorten incidenten aan de orde. Bij leerlingen en personeel kan sprake zijn van verschillende varianten van geweld die men heeft ervaren in mogelijk verschillende rollen: slachtoffer, dader, of getuige. De tijdsduur waarop al deze ervaringsgegevens betrekking hebben, is gespecificeerd als het afgelopen halfjaar. Ook wordt nagegaan of er behoefte is aan vergroting van de sociale veiligheid op bepaalde plekken in of rond de school.

Achtergrondkenmerken van leerlingen per onderwijssector zijn onder meer: onderwijsniveau en leerjaar, geslacht, geboorteland, zich het meest thuisvoelen in Nederland of een ander land, wel of niet godsdienstig zijn, en wel of niet komen uit een volledig gezin. Bij het schoolpersoneel gaat het per onderwijssector om: leeftijd, geslacht, geboorteland, zich het meest thuisvoelen in Nederland of een ander land, wel of niet godsdienstig zijn, seksuele geaardheid (in verband met een mogelijk groter risico op ervaring van antisociaal gedrag), en functie binnen school. Bij de schooldirectie of locatieleiding wordt gevraagd naar het aantal leerlingen, denominatie en onderwijskundige richting. Ook de mate van verstedelijking van het gebied waarin de schoollocatie staat, wordt meegenomen. De achtergrondkenmerken van ouders zijn geslacht, leeftijd, aantal jaar in ouder- of medezeggenschapsraad en aantal kinderen op school.

1.4 Deelname aan de monitor

1.4.1 Primair (speciaal) onderwijs 2010 - 2012

In het primair (speciaal) onderwijs (p(s)o) nemen directieleden of schoolleiding, leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel (OOP), leerlingen in de groepen 7 en 8, en ouders van leerlingen deel aan de monitor. Omdat leden van de Ouderraad veelal goed zijn geïnformeerd over de school, was de scholen verzocht zo mogelijk alle ouders van de Ouderraad te vragen aan het onderzoek deel te nemen. Een overzicht van de deelname per groepering in 2010 en 2012 is weergegeven in onderstaande Tabel 1. Omdat in 2012 alle scholen zijn aangeschreven en er tevens meer voorbereidingstijd was voor de scholen dan in 2010, is de respons in 2012 iets hoger dan in 2010.

Tabel 1 – Aantallen deelnemers (locaties, leiding, leerkrachten/OOP, leerlingen en ouders)

Jaar	Locaties	Leiding	Leerkrachten/OOP	Leerlingen	Ouders
2012	78	107	920	3.278	385
2010	49	75	580	1.917	359

De deelname in het p(s)o is in beide meetjaren landelijk representatief voor het primair onderwijs (po) en het primair speciaal onderwijs (ps), de mate van verstedelijking en denominatie (zie het onderzoeksrapport).

1.4.2 Voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 - 2012

In Tabel 2 zijn de deelnemende aantallen schoollocaties, leidinggevend, docenten en onderwijsondersteunend personeel, en leerlingen weergegeven voor de vier meetjaren.

Tabel 2 – Aantallen deelnemende schoollocaties v(s)o, leidinggevend, docenten/OOP en leerlingen

	Locaties	Leidinggevend	Docenten/OOP	Leerlingen
2012	45	139	1.318	8.827
2010	140	470	5.363	58.369
2008	219	606	6.230	78.840
2006	214	629	6.897	80.790

De v(s)o-deelname in 2012 is relatief minder groot dan in voorgaande jaren. Deels komt dit vanwege het late tijdstip (april) in het schooljaar waarop in de scholen bekend werd dat de monitor zou worden gehouden. De feitelijke afname was in mei – juni 2012. Een extra handicap bij deze late bekendheid en afname is dat scholen dan al via andere wegen de verplichte gegevens over veiligheid hebben verzameld.¹

In 2012 is, in het v(s)o, de deelname van leerlingen in het vmbo en praktijkonderwijs relatief hoger dan in de landelijke populatie. Daarom zijn deze gegevens gecorrigeerd en in de analyse en

¹ Er lijkt sprake van een toename aan andere (soorten) veiligheidsmonitoren. In het algemeen zijn die echter niet landelijk representatief en worden de kwaliteiten daarvan methodologisch weinig of niet gecontroleerd. Desondanks kunnen scholen daarmee wel aan hun wettelijke verplichtingen voldoen.

rapportage landelijk representatief (gemaakt). De verdeling van schoollocaties v(s)o naar mate van verstedelijking is landelijk representatief.

1.5 Methodologische kwaliteiten van de monitor

De kwaliteiten van de monitor zijn in de jaren 2006, 2008, 2010 en 2012 op diverse manieren statistisch geanalyseerd en methodologisch gecontroleerd. Hierbij werd ten eerste aandacht gegeven aan de betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit: zie de onderzoeksrapporten van Mooij, Sijbers, en Sperber (2006); Mooij, De Wit en Polman (2008); Mooij, De Wit en Fettelaar (2011); en Witvliet, Van den Tillaart, Van Bergen, Mooij, Fettelaar, De Wit en Vierke (2012). Ten tweede zijn ook aanvullende diepte-analyses, psychometrische analyses en multiniveau analyses verricht op de in verschillende jaren verkregen gegevens (Mooij, 2007, 2011a, 2011b, 2012a, 2012b; Mooij & Fettelaar, 2012a; Mooij, Smeets, & De Wit, 2011; Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012a, 2012b).

De algehele conclusie is dat de methodologische kwaliteitseisen ruimschoots worden gehaald. Tevens kan de informatie uit de aanvullende (multiniveau) analyses mede dienen ter ondersteuning van aanpakken ter vergroting van de sociale veiligheid en integratie in en rond scholen (zie ook de conclusies en aanbevelingen).

1.6 Presentatie van gegevens

In deze brochure wordt de kern van de resultaten verkregen met de sociale veiligheidsmonitor 2012 gepresenteerd. Dit houdt in dat de belangrijkste ontwikkelingen inhoudelijk worden toegelicht en een deel daarvan in tabelvorm wordt samengevat.²

De gegevens worden zo mogelijk steeds uitgedrukt op een schaal van 0 tot en met 100 (percentages, of vergelijkbaar met percentages). Waar mogelijk is het verschil tussen jaargemiddelden steeds ook statistisch getoetst op belangrijkheid. Dit gebeurt om te verhelderen of een bepaald verschil kan zijn gebaseerd op toeval, of dat er eerder sprake is van een betekenisvol ofwel significant (niet-toevallig) verschil. Dit wordt vastgesteld via berekening van de effectgrootte. Verschillen tussen jaargemiddelden kunnen twee vormen aannemen:

- 1) een 'klein' statistisch significant verschil (in een tabel aangegeven met *);
- 2) een 'groot' statistisch significant verschil (in een tabel aangegeven met **).

Als er sprake is van een significant verschil, wordt hiervan een interpretatie gegeven.

2 De onderzoeksanpak en onderzoeksresultaten zijn in detail gegeven en verantwoord in het eindrapport 2012 (Witvliet, Van den Tillaart, Van Bergen, Mooij, Fettelaar, De Wit, & Vierke, 2012).

2 Ontwikkeling sociale veiligheid primair (speciaal) onderwijs 2010 - 2012

2.1 Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen

2.1.1 Directie

Sociaalcognitieve ondersteuning

Aandacht voor leerlingbetrokkenheid, leerkrachtkwaliteiten en instructie, en inzicht in leervorderingen van leerlingen, wordt elk jaar door circa 80 procent van de directieleden genoemd. Het realiseren van taalbeleid op maat ligt daar met 70 procent iets onder. Volgens de directieleden zijn er op het gebied van de sociaalcognitieve steun in school weinig ontwikkelingen in de periode 2010 – 2012 (zie Tabel 3).

Binnenschoolse regels

Volgens de directieleden zijn in 2012 relatief meer schoolinterne personen betrokken bij het opstellen van gedragsregels in school dan in 2010 (2010: 65%; 2012: 72%;). Dit verschil is statistisch significant en als positief te interpreteren.

Samenwerking met externe instellingen

Ruim 40 procent van de directieleden geeft in beide jaren aan dat, in geval van een incident, een (wijk)agent kan worden ingezet. Tussen de jaren is hier geen verschil.

Afzonderlijke beleidsmaatregelen

Statistisch significante verschillen tussen de twee jaren vinden we bij “afspraken over veilig gebruik van internet en e-mail”. Deze zijn volgens de directieleden in 2012 gedaald met ongeveer 10 procent, van 82 naar 71 procent. Dit kan komen door het toegenomen besef dat deze afspraken echt nodig zijn en verder gaan dan men (eerder in 2010) dacht.

Een volgend verschil betreft het inzetten van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon of mediator voor andere leerlingen. Dit is in de twee jaren gestegen van 10 naar 24 procent.

Een soortgelijke stijging zien we bij “gedragsregels zijn duidelijk zichtbaar in lokalen en gemeenschappelijke ruimten”: hier doet zich een toename voor van 61 naar 72 procent. Alle drie beleidsmaatregelen getuigen van een relatieve toename van de aandacht voor sociale veiligheid in (en rond) school.

Tabel 3 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leidinggevend en p(s)o

	2010	2012
<i>Sociaal cognitieve ondersteuning: in onze locatie is sprake van</i>		
Aandacht voor leerlingbetrokkenheid	78	79
Aandacht voor docentkwaliteiten	82	83
Instructie en inzicht in leerlingvorderingen	85	82
Taalbeleid op maat	72	69
<i>Binnenschoolse regels</i>		
Interne personen zijn betrokken bij opstellen regels	65	72*
Externe personen zijn betrokken bij opstellen regels	7	9
Er is aandacht voor regels en omgang met incidenten	62	69
Er is sprake van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie	56	61
<i>Samenwerking met externe instellingen</i>		
Met (wijk) agent in geval van incident	44	41
<i>Afzonderlijke beleidsmaatregelen</i>		
Onze locatie heeft school- of gedragsregels die bij alle leerlingen en ouders bekend zijn	82	81
Onze locatie heeft een gedragscode voor alle leden van het personeel die de omgang met leerlingen en ouders betreft	73	65
Onze locatie heeft afspraken over 'veilig gebruik' van internet en e-mail binnen de school	82	71**
Onze locatie heeft materialen ten behoeve van de veiligheid aangeschaft (bijv. videobewaking, detectiepoortjes e.d.)	7	9
Onze locatie controleert door middel van een pasjessysteem wie de school binnenkomen	1	2
Onze locatie sluit het schoolplein voor en na schooltijden af	43	50
Onze locatie sluit alle toegangen tijdens schooltijden af, behalve de hoofdingang	41	43
Onze locatie zorgt voor surveillance binnen en buiten het gebouw tijdens pauzes, wisseling van lessen, en tussenuren van leerlingen	84	86
Onze locatie zet getrainde leerlingen in als vertrouwenspersoon of 'mediator' voor andere leerlingen	10	24**
Onze locatie zorgt dat school- of gedragsregels zichtbaar aanwezig zijn in alle lokalen en gemeenschappelijke ruimten	61	72*
Onze locatie besteedt jaarlijks in alle groepen / klassen aandacht aan agressie en geweld door middel van projecten of themalessen	60	61
Onze locatie schoolt onderwijsgevend en ondersteunend personeel op het terrein van de sociale veiligheid	46	48
<i>Preventief beleid</i>		
- ten aanzien van respect voor persoonlijke kenmerken	50	51
- ten aanzien van gedrag	61	64
- ten aanzien van belonen van gewenst gedrag	73	76
- ten aanzien van respect voor hoge of lage schoolprestaties	68	65

Preventief beleid

De directieleden hebben ook informatie verstrekt over preventief beleid dat de locatie voert ter bevordering van het respectvol met elkaar omgaan. Volgens hen komt het belonen van gewenst gedrag het meest voor (73 - 76%); respect voor persoonlijke kenmerken komt relatief het minst voor (circa 50%). Tussen de twee jaren zijn er geen verschillen: zie Tabel 3.

2.1.2 Leerkrachten / OOP

Sociaal-cognitieve ondersteuning

De leerkrachten en het onderwijsondersteunend of overig personeel (OOP) werd gevraagd aan te geven in hoeverre de lessen worden aangepast aan het niveau van de leerlingen en de leerverschillen tussen leerlingen. Rond 82 procent van het personeel stelt dat er rekening wordt gehouden met dit niveau en deze leerverschillen: zie Tabel 4 voor de gegevens van enerzijds leerkrachten en anderzijds OOP in 2010 en 2012. Binnen elke categorie personeel is tussen 2010 en 2012 geen statistisch significant verschil in scoring.

Tabel 4 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leerkrachten en OOP p(s)o

	leerkrachten		OOP	
	2010	2012	2010	2012
<i>Sociaal-cognitieve ondersteuning</i>				
Curriculumdifferentiatie gebaseerd op leerlingverschillen	81	84	82	84
<i>Binnenschoolse regels</i>				
Aanwezigheid afspraken over school- of gedragsregels	99	99	99	99
- regels zijn te zien in de schoolgids	95	96	95	96
- regels zijn te zien in de gang/hal	48	56	48	56
- regels zijn te zien in de klaslokalen	88	93	88	93
- regels zijn te zien op het internet	62	74	62	74
- regels worden uitgereikt op ouderavonden e.d.	51	56	51	56
Interne personen dragen bij aan het opstellen van de regels	74	78	74	78
Externe personen dragen bij aan het opstellen van de regels	17	17	17	17
Pro-sociaal formuleren en samen controleren gedragsregels	73	73	73	73

Binnenschoolse regels wat betreft sociaal gedrag

Vrijwel alle leerkrachten (99%) en leden van het OOP (99%) zeggen dat er op school afspraken worden gemaakt over school- of gedragsregels. Deze regels zijn het vaakst te zien in de schoolgids (95%) en in klaslokalen (rond 90%). Plaatsing ervan op internet neemt relatief toe van 62 procent in 2010 naar 74 procent in 2012. Evenals bij de leidinggevenden, zijn het volgens de leerkrachten en OOP vooral interne personen die bijdragen aan het opstellen van regels (rond 76%). Externe personen zijn volgens 17 procent betrokken bij het opstellen van regels. Ook is

nagegaan in hoeverre de regels prosociaal, dus sociaal positief en met elkaar, worden geformuleerd en samen met leerlingen worden gecontroleerd (steeds 73%).

2.1.3 Leerlingen

Binnenschoolse regels

De meeste van de in het onderzoek betrokken p(s)o-leerlingen stellen in 2010 en in 2012 dat interne personen bijdragen aan het opstellen van de regels (76%). Volgens eenzelfde percentage is steeds sprake van het prosociaal opstellen en handhaven van de regels: zie Tabel 5.

Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag

Ook is de leerlingen gevraagd of er vanuit school maatregelen zijn tegen verschillende vormen van ongewenst sociaal gedrag. Maatregelen tegen spijbelen zijn volgens circa 15 procent van de leerlingen aan de orde (de overige maatregelen zijn in 2012 niet meer gevraagd aan de p(s)o-leerlingen maar nog wel aan de v(s)o-leerlingen: zie hiervoor hoofdstuk 3).

Tabel 5 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leerlingen p(s)o

	2010	2012
<i>Binnenschoolse regels</i>		
- regels opstellen i.s.m. internen	76	77
- regels prosociaal opstellen en handhaven	76	76
<i>Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag</i>		
Schoolmaatregelen tegen spijbelen	15	17
Schoolmaatregelen tegen drugs	10	Niet gemeten
Schoolmaatregelen tegen wapens	16	Niet gemeten
Schoolmaatregelen tegen alcohol	12	Niet gemeten

2.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

2.2.1 Directie

Incidenten

Aan directieleden is in 2010 en 2012 gevraagd een inschatting te maken van bepaalde geweldsincidenten en leerlingproblematieken. Volgens deze leidinggevenden zijn er weinig incidenten voorgevallen. Op een enkele school was sprake van een of meerdere incidenten tussen groepen (autochtone of allochtone) leerlingen. Wapenbezit en gebruik van alcohol of drugs worden nauwelijks of niet gemeld. Spijbelen gebeurt volgens de directieleden slechts zelden. De precieze resultaten zijn opgenomen in Tabel 6.

In Tabel 6 wordt ook informatie gepresenteerd over problemen van leerlingen met leerlingen van andere scholen. Dit soort problemen komt volgens circa 17 procent voor; problemen met loverboys en religieus extremisme worden gesignaleerd door 2 procent van deze leidinggevendenden.

Tabel 6 – Gegevens incidenten en leerlingproblematieken: gemiddelde aantallen incidenten en percentages ‘ja’ van leidinggevendenden p(s)o

	2010	2012
<i>Incidenten volgens leidinggevendenden: gemiddelde aantal</i>		
- aantal incidenten gericht tegen personeel vanwege homoseksualiteit	0	0,01
- aantal incidenten gericht tegen leerlingen vanwege homoseksualiteit	0	0,02
- aantal incidenten tussen autochtone en allochtone leerlingen	,36	,37
- aantal incidenten tussen verschillende groepen allochtone leerlingen	,24	,36
- aantal incidenten tussen verschillende groepen autochtone leerlingen	,71	,67
- aantal incidenten wegens wapenbezit van leerlingen	0,01	0,05
- aantal incidenten wegens alcohol(gebruik) van leerlingen	0	0
- aantal incidenten wegens drugs(gebruik) van leerlingen	0	0,05
- aantal incidenten wegens spijbelen van leerlingen	,12	,42
- aantal leerlingen dat vorig jaar heeft gespijbeld	,34	1,33
<i>Soorten problemen met leerlingen</i>		
- % problemen van leerlingen met leerlingen van andere scholen	18	16
- % loverboys	0	2
- % religieus extremisme	4	2
- % extremisme (Lonsdale, white power e.d.)	0	1
- % andere vormen van extremisme of radicalisering	3	0
<i>Beleidsitems incidentenregistratie</i>		
- % Schriftelijke of digitale registratie van incidenten	84	93
- % Registratie van incidenten in een standaard digitaal systeem	37	61
- % Is er een uitgewerkt veiligheidsplan / veiligheidsbeleid dat aandacht biedt aan de preventie van incidenten?	91	95
- % Betrekken leerlingen bij formulering en controle veiligheidsbeleid	66	77
- % Betrekken ouders bij formulering en controle veiligheidsbeleid	84	82
- % Betrekken medezeggenschap bij formuleren en controle veiligheidsbeleid	91	93

Wat betreft beleidsaspecten van incidentenregistratie blijkt in 2010 al veel geregeld: zie Tabel 6. Hoogstwaarschijnlijk in samenhang met het landelijke beleid zijn er in 2012 relatief grote toename in registratie van incidenten en het gebruik van een standaard digitaal systeem (van 37 naar 61%). Door 91 – 95 procent van de leidinggevendenden wordt gesteld dat er sprake is van een uitgewerkt veiligheidsplan op school ter preventie van incidenten. Ook de medezeggenschapsraad is hierbij betrokken (92%), net als de ouders (83%). De deelname van de leerlingen bij de formulering en controle van het veiligheidsbeleid stijgt van 66 naar 77 procent.

2.2.2 Leerkrachten / OOP

Gevoelens van sociale veiligheid

Aan leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel is in 2010 en 2012 gevraagd uit te drukken in hoeverre men zich veilig voelt in en rond school. In totaal voelt 93 tot 96 procent zich veilig in school, en 90 tot 92 procent in de omgeving van de school: zie Tabel 7. Thuis voelen leerkrachten en OOP zich relatief het veiligst (96 - 98%).

Tabel 7 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%): gevoelens leerkrachten en OOP p(s)o

	leerkrachten		OOP	
	2010	2012	2010	2012
<i>Gevoelens van sociale veiligheid</i>				
Gevoelens van veiligheid in school	95	96	94	93
Zich veilig voelen in de omgeving van de school	90	92	90	90
Zich veilig voelen thuis	98	98	96	97

Mate van ervaren geweld

In de monitor worden zes varianten van geweld onderscheiden: zie Tabel 8.

Tabel 8 – Varianten van geweld zoals gemeten in de sociale veiligheidsmonitor

Verbaal	Uitschelden, of expres storen, of extra luid zijn, of met opzet lawaai maken
Materieel	Krassen of beschadigen, of bespuiten of besmeuren, of verstoppert of wegmaken, of vernielen, of stelen
Sociaal	Negeren, of uitsluiten, of bedreigen, of intimideren, of chanteren, of verkeerde geruchten verspreiden
Licht lichamelijk	Expres aanstoten of pijn doen, of met opzet duwen of schoppen, of met opzet laten struikelen, of opzettelijk stompen, of slaan
Grof lichamelijk	Met elkaar vechten, of in elkaar slaan of aftuigen, of met een wapen bedreigen, of een wapen gebruiken
Seksueel	Maken van seksuele opmerkingen, of maken van seksuele gebaren, of betasten, of aanranding, of verkrachting

Leerkrachten en onderwijsondersteunend of overig personeel hebben van elk specifiek geweldsaspect aangegeven of zij dit hebben ervaren (in het voorafgaande halfjaar). Tabel 9 bevat de resultaten in 2012 voor beide categorieën personeel tezamen, uitgesplitst naar de ervaring van elke soort geweld als slachtoffer, dader, of getuige.

Verreweg het grootste percentage ervaren geweld komt steeds op rekening van het getuige-zijn van de soort geweld. Het percentage slachtoffer-zijn ligt beneden 9 procent; het zelf dader zijn komt volgens de personeelsleden niet voor.

Tabel 9 – Gegevens 2012 wat betreft % ervaren geweld als slachtoffer, dader, of ook getuige van leerkrachten en OOP p(s)o tezamen

Verbaal geweld		Licht lichamelijk geweld	
slachtoffer	8	slachtoffer	1
dader	0	dader	0
getuige	57	getuige	48
Materieel geweld		Grof lichamelijk geweld	
slachtoffer	5	slachtoffer	3
dader	0	dader	0
getuige	43	getuige	35
Sociaal geweld		Seksueel geweld	
slachtoffer	7	slachtoffer	1
dader	0	dader	0
getuige	51	getuige	17

Tabel 10 geeft dezelfde resultaten maar nu apart voor leerkrachten en OOP, via de combinatie van de ervaring als slachtoffer, dader en getuige. Er worden in 2012 geen duidelijke verschillen tussen deze twee personeelscategorieën geconstateerd.

Tabel 10 – Gegevens 2012 wat betreft % ervaren geweld als slachtoffer, dader en getuige, apart voor leerkrachten en OOP p(s)o

Ervaren geweld	leerkrachten	OOP
Verbaal geweld	67	68
Materieel geweld	43	49
Sociaal geweld	44	38
Licht lichamelijk geweld	58	55
Grof lichamelijk geweld	17	18
Seksueel geweld	11	15

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

De sociale veiligheid in school dient te worden vergroot volgens 10 procent van de leerkrachten en OOP: zie Tabel 11. Circa 21 – 26 procent van hen vindt dat de sociale veiligheid in de school-omgeving dient te worden vergroot. Op de stelling dat de veiligheid niet hoeft te worden vergroot, antwoordt 46 tot 53 procent instemmend. Er is vrijwel geen verschil tussen de antwoorden van leerkrachten en OOP.

Tabel 11 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) leerkrachten en OOP p(s)o

	leerkrachten		OOP	
	2010	2012	2010	2012
<i>Vergroting van veiligheid is nodig</i>				
De sociale veiligheid dient in/op de locatie te worden verbeterd	10	10	10	13
De veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot	23	21	26	25
De veiligheid bij mij thuis dient te worden vergroot	0	0	1	1
Het is goed zo, de veiligheid hoeft niet te worden vergroot	48	53	50	46

2.2.3 Leerlingen

Gevoelens van veiligheid

Veiligheidsgevoelens van p(s)o-leerlingen zijn onderverdeeld naar veiligheid binnen school, de fietsenstalling en parkeerplaats, de schoolomgeving, en thuis. Gemiddeld 94 procent van de leerlingen voelt zich veilig binnen school. Een iets groter deel van de leerlingen geeft aan zich thuis veilig te voelen (98%). Bij de fietsenstalling is dit 90 procent, in de schoolomgeving 87 procent en op de parkeerplaats bij de school 82 procent. Er is een lichte tendens dat de leerlingen zich in 2012 iets veiliger voelen dan in 2010; zie Tabel 12.

Tabel 12 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%) leerlingen p(s)o

	2010	2012
<i>Gevoelens van veiligheid</i>		
Veilig voelen in school	94	95
Veilig bij de fietsenstalling	90	92
Veilig op de parkeerplaats	82	84
Veilig voelen in omgeving school	87	90
Veilig voelen thuis	98	99

Ervaren van geweld

Evenals bij de leerkrachten en het overig personeel hebben ook de leerlingen p(s)o hun ervaringen met de zes soorten geweld gescoord als slachtoffer, dader, of ook getuige. Tabel 13 bevat gegevens over de percentages leerlingen die hebben aangegeven dat zij met een bepaalde vorm van geweld te maken hebben gehad en aan wie vervolgens is gevraagd in welke rol dat was. Bijvoorbeeld: van diegenen die verbaal geweld hebben ervaren, is in 2010 17 procent slachtoffer, 3 procent dader en 24 procent getuige. Tevens blijkt het percentage leerlingen dat getuige was van verbaal geweld, in 2012 significant groter te zijn (46%) dan in 2010. Ook het percentage leerlingen dat getuige is van sociaal geweld, is in 2012 groter (49%) dan in 2010 (34%). (In 2012 zijn om technische redenen geen gegevens verkregen bij de meting van seksueel geweld van leerlingen.)

Tabel 13 – Percentages leerlingen p(s)o die een bepaald type geweld hebben ervaren en hun ervaring specificeren naar slachtoffer, dader of getuige zijn

	2010	2012		2010	2012
Verbaal geweld			Licht lichamelijk geweld		
slachtoffer	17	26	slachtoffer	18	23
dader	3	9	dader	8	12
getuige	24	46	getuige	42	54
		**			
Materieel geweld			Grof lichamelijk geweld		
slachtoffer	20	25	slachtoffer	20	21
dader	10	10	dader	8	11
getuige	43	46	getuige	38	49
Sociaal geweld			Seksueel geweld		
slachtoffer	20	23	slachtoffer	8	--
dader	4	10	dader	9	--
getuige	34	49	getuige	38	--
		*			

Vergroten van veiligheid

Een klein deel van de leerlingen (10%) stelt dat de veiligheid in school dient te worden vergroot. Er is geen verschil in scoring tussen 2010 en 2012. Leerlingen hebben iets meer behoefte aan vergroting van de veiligheid in de omgeving van school, bij de parkeerplaats en de fietsenstalling. In totaal 6 procent vindt dat de veiligheid thuis groter dient te zijn; 62 procent vindt dat de veiligheid zo goed is; zie Tabel 14.

Tabel 14 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) leerlingen p(s)o

	2010	2012
<i>Vergroting van veiligheid is nodig</i>		
Vergroting veiligheid in school	10	8
Vergroting bij fietsenstalling	12	10
Vergroting op parkeerplaats	15	13
Vergroting in omgeving school	17	16
Vergroting veiligheid thuis	6	4
Vergroting veiligheid hoeft niet	62	63

2.2.4 Ouders

Gevoelens van sociale veiligheid

De ouders stellen in 2010 en in 2012 dat de school zelf in grote mate veilig is. Dit geldt echter niet voor de parkeerplaats en schoolomgeving. (Slechts) iets meer dan de helft van de ouders vindt die plaatsen in 2010 en 2012 veilig, waarbij deze percentages in 2012 iets hoger liggen: zie Tabel 15.

Tabel 15 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%): ouders p(s)o

	2010	2012
<i>Gevoelens van veiligheid</i>		
In de groepen of klassen	99	98
Studie- of werklokalen	98	98
Gangen	94	94
Kantine, overblijfruimte	97	99
Toiletten	95	93
Hal, kluisjes	98	97
Schoolplein	85	85
Fietsenstalling	88	91
Parkeerplaats	51	61
Schoolomgeving	55	63

Mate van ongewenst sociaal gedrag

Volgens de ouders is relatief weinig sprake van ongewenst sociaal gedrag (spijbelen, drugs, alcohol, wapens). Pesten is het relatief meest voorkomende probleemgedrag. 'Pesten' is echter een verzamelbegrip dat verwijst naar divers gewelddadig gedrag (verbaal, materieel, sociaal, licht lichamelijk, grof lichamelijk, seksueel). In Tabel 16 blijken deze percentages duidelijk te variëren.

Tabel 16 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%) ouders p(s)o

	2010	2012
<i>Ongewenst sociaal gedrag</i>		
Spijbelen	1	1
Drugs	0	1
Alcohol	1	0
Wapens	1	0
Pesten	32	46
Verbaal geweld	18	29
Materieel geweld	4	7
Sociaal geweld	8	14
Licht lichamelijk geweld	15	22
Grof lichamelijk geweld	1	3
Seksueel geweld	0	2

Vergroten van veiligheid

Ook is de ouders gevraagd waar de veiligheid dient te worden vergroot. Dit dient volgens hen, in beide jaren, het vaakst te gebeuren op de parkeerplaats en in de schoolomgeving. Schoolplein en fietsenstalling zijn hier ook van belang: zie Tabel 17.

Tabel 17 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) ouders p(s)o

	2010	2012
<i>Vergroting veiligheid is nodig</i>		
In de groepen of klassen	5	10
Studie- of werklokalen	4	4
Op de gangen	12	10
Kantine, overblijfruimte	7	8
Toiletten	7	10
Hal, Kluisjes	5	4
Schoolplein	31	28
Fietsenstalling	21	14
Parkeerplaats	59	47
Schoolomgeving	56	53

3 Ontwikkeling sociale veiligheid voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 - 2012

3.1 Sociaal veiligheidsbeleid en -maatregelen

3.1.1 Locatieleiding

Sociaalcognitieve ondersteuning

Volgens de leidinggevendenden v(s)o wordt in alle vier onderzoeksjaren 2006, 2008, 2010 en 2012 in ongeveer even grote mate (tussen 70 – 80%) sociaalcognitieve ondersteuning gegeven aan de leerlingen. Aandacht voor taalbeleid op maat is er relatief minder (van 49 - 59%); zie Tabel 18.

Binnenschoolse regels

Volgens leidinggevendenden v(s)o worden interne personen vaker dan externe personen betrokken bij het maken van binnenschoolse regels (resp. circa 65% en 15%). De aandacht voor regels en omgang met incidenten neemt enigszins toe; van 46 procent in 2006 naar 52 procent in 2012. Wat betreft de aanwezigheid van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie is er gedurende de jaren een statistisch significante verandering: in 2006 geeft 54 procent aan een expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie te hebben, in 2012 is dit percentage 65.

Samenwerking met externe instituten

In 2006 rapporteert 56 procent van de leidinggevendenden dat er, in geval van incidenten, procedures zijn voor samenwerking met externe instellingen. Dit percentage schommelt enigermate over de jaren: in 2012 is dit 60 procent. De variatie tussen de jaren is statistisch significant (zie Tabel 18).

Afzonderlijke beleidsmaatregelen

Veel kenmerken van schoolveiligheidsbeleid zijn in ruime mate aanwezig en stabiel over de jaren. Zo zijn algemene school- of gedragsregels bij alle leerlingen en ouders bekend volgens circa 86 procent van de leidinggevendenden v(s)o. Ook afspraken over veilig gebruik van internet en e-mail zijn volgens circa 70 procent aanwezig; hier is een tendens tot een lichte toename over de jaren. Ook surveillance binnen en buiten het gebouw komt vaak voor (circa 80%).

Preventief beleid

De gemiddelde percentages waarin leidinggevendenden v(s)o aangeven preventief beleid door te voeren, variëren over de jaren (deels ook significant). In 2008 zijn er relatief hoge gemiddelden, in 2010 zijn deze relatief lager en in 2012 weer hoger. Het betreft met name de scores op preventief beleid ten aanzien van respect voor persoonlijke kenmerken, (goed) gedrag, en het belonen van gewenst gedrag; zie Tabel 18.

Tabel 18 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leidinggevend en v(s)o

	2006	2008	2010	2012
<i>Sociaal cognitieve ondersteuning</i>				
aandacht voor leerlingbetrokkenheid	74	75	72	72
aandacht voor docentkwaliteiten	77	77	75	75
instructie en inzicht in leerlingvorderingen	78	79	77	78
taalbeleid op maat	49	51	53	59
<i>Binnenschoolse regels</i>				
Interne personen zijn betrokken bij opstellen regels	64	66	60	69
Externe personen zijn betrokken bij opstellen regels	14	16	12	16
Er is aandacht voor regels en omgang met incidenten	46	49	48	52
Er is sprake van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie	54	61	59	65*
<i>Samenwerking met externe instellingen</i>				
Er zijn procedures voor samenwerking met externe instellingen	56	65	61	60*
<i>Afzonderlijke beleidsmaatregelen</i>				
Onze locatie heeft school- of gedragsregels die bij alle leerlingen en ouders bekend zijn	89	89	86	86
Onze locatie heeft een gedragscode voor alle leden van het personeel die de omgang met leerlingen en ouders betreft	55	57	61	66
Onze locatie heeft afspraken over 'veilig gebruik' van internet en e-mail binnen de school	67	69	70	72
Onze locatie heeft materialen ten behoeve van de veiligheid aangeschaft (bijv. videobewaking, detectiepoortjes e.d.)	47	51	48	51
Onze locatie controleert door middel van een pasjessysteem wie de school binnenkomen	6	6	7	10
Onze locatie sluit het schoolplein voor en na schooltijden af	55	57	54	56
Onze locatie sluit alle toegangen tijdens schooltijden af, behalve de hoofdingang	19	23	21	34
Onze locatie zorgt voor surveillance binnen en buiten het gebouw tijdens pauzes, wisseling van lessen, en tussenuren van leerlingen	79	81	78	78
Onze locatie zet getrainde leerlingen in als vertrouwenspersoon of 'mediator' voor andere leerlingen	11	18	19	19
Onze locatie zorgt dat school- of gedragsregels zichtbaar aanwezig zijn in alle lokalen en gemeenschappelijke ruimten	34	39	43	49
Onze locatie besteedt jaarlijks in alle groepen / klassen aandacht aan agressie en geweld door middel van projecten of themalessen	50	59	54	60
Onze locatie schoolt onderwijsgevend en ondersteunend personeel op het terrein van de sociale veiligheid	43	50	47	56
Onze locatie heeft vastgesteld welke rollen verschillende personen in school (schoolleider, mentor) spelen in het afhandelen van incidenten	73	74	71	73
<i>Preventief beleid</i>				
- ten aanzien van respect voor persoonlijke kenmerken	---	56	45	48**
- ten aanzien van (goed) gedrag	---	60	51	59**
- ten aanzien van belonen van gewenst gedrag	---	75	70	72*
- ten aanzien van respect voor hoge of lage schoolprestaties	---	61	55	58

Incidentenregistratie en manier van omgang met incidenten

In 2008, 2010 en 2012 rapporteert een zeer groot deel van de leidinggevend en v(s)o dat zij op diverse manieren incidenten registreren en leerlingen of ook ouders betrekken bij het veiligheidsbeleid: zie Tabel 19. Ook is over deze jaren een relatieve toename in registratie en andere veiligheidsacties

viteiten te constateren. Vrijwel alle leidinggevendenden weten in welke gevallen aangifte bij de politie kan worden gedaan.

Tabel 19 – Beleidsitems incidentenregistratie en manier van omgang: % wel v(s)o

	2008	2010	2012
Schriftelijke of digitale registratie van incidenten	92	97	98
Digitale registratie van incidenten	72	76	85
Uitgebreid veiligheidsplan	89	96	99
Betrekken leerlingen bij formulering en controle veiligheidsbeleid	75	82	89
Betrekken ouders bij formulering en controle veiligheidsbeleid	79	85	91
Betrekken medezeggenschapsraad bij formulering en controle veiligheidsbeleid	86	92	96
Er is vastgesteld welke incidenten aan de politie kunnen worden gemeld	96	98	96
Men weet in welke gevallen aangifte bij de politie gedaan kan worden	98	99	97

3.1.2 Docenten / OOP

Sociaal cognitieve ondersteuning

Docenten / OOP geven ook aan in hoeverre de lessen worden aangepast aan het niveau van en de leerverschillen tussen leerlingen. Over de jaren neemt dit volgens de docenten toe van 62 naar 72 procent; bij OOP is dit van 60 naar 75 procent (een statistisch significante toename: zie Tabel 20).

Binnenschoolse regels

Volgens vrijwel alle docenten en OOP zijn er afspraken over school- of gedragsregels. Deze zijn het vaakst te zien in de schoolgids (95% of hoger in de verschillende metingen) en het minst vaak in de gang / hal (30 tot 46%). De toename van de beschikbaarheid van regels op het internet gedurende de jaren is bij zowel docenten als OOP statistisch significant (van ruim 60 naar 90%). Interne personen dragen vaker bij aan het opstellen van de regels (boven 80%) dan dat externe personen dit doen (circa 50%). Het prosociaal formuleren en samen controleren van regels met leerlingen gebeurt in ongeveer de helft van de scholen; bij OOP is hier sprake van een significante toename: zie Tabel 20.

Tabel 20 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) docenten en OOP v(s)o

	2006		2008		2010		2012	
	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP
<i>Sociaal cognitieve ondersteuning</i>								
Curriculumdifferentiatie gebaseerd op leerlingverschillen	62	60	67	68	69	67	72	75*
<i>Binnenschoolse regels</i>								
Op school zijn afspraken over school- of gedragsregels	99	99	99	99	99	99	100	100
- regels zijn te zien in de schoolgids	97	96	98	97	96	96	95	95
- regels zijn te zien in de gang/hal	30	39	33	41	37	46	37	42
- regels zijn te zien in de klaslokalen	39	46	39	45	40	51	51	60
- regels zijn te zien op het internet	62	68	78	83	88	92	89**	90**
- regels worden uitgereikt op ouderavonden e.d.	69	67	74	72	76	74	76	83
<i>Bijdrage formulering en handhaven gedragsregels</i>								
Interne personen dragen bij aan opstellen regels	84	86	85	85	84	85	83	87
Externe personen dragen bij aan opstellen regels	49	55	53	60	47	52	50	54
Pro-sociaal formuleren en samen controleren regels	47	47	52	55	50	53	55	62*

3.1.3 Leerlingen

Binnenschoolse regels wat betreft sociaal gedrag

School- en gedragsregels zijn volgens de leerlingen op verschillende wijzen beschikbaar en in te zien, het vaakst via de schoolgids en het internet (zie Tabel 21). De zichtbaarheid via internet is volgens de leerlingen toegenomen in de afgelopen jaren. De regels worden ook uitgereikt op ouderavonden. Interne personen dragen volgens circa 76 procent van de leerlingen bij aan het opstellen van de regels. Het prosociaal en gezamenlijk opstellen en handhaven gebeurt steeds volgens 60 procent van de leerlingen. In al deze opzichten zijn er van 2006 tot en met 2012 geen significante veranderingen.

Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag

Volgens de leerlingen neemt de school diverse maatregelen ter ondervanging van sociaal ongewenst gedrag zoals spijbelen, drugs, wapen(bezit) en alcohol (zie Tabel 21). Hoewel er enige variatie tussen de vier metingen is, doet zich volgens de leerlingen alleen bij schoolmaatregelen tegen drugs een significante afname voor.

Tabel 21 – Gegevens sociaal veiligheidsbeleid (%) leerlingen v(s)o

	2006	2008	2010	2012
<i>Binnenschoolse regels</i>				
Aanwezigheid van school- of gedragsregels op school	97	96	96	95
- regels zijn te zien in de schoolgids	87	86	85	76
- regels zijn te zien in de gang/hal	42	43	50	53
- regels zijn te zien in de klaslokalen	49	48	54	58
- regels zijn te zien op het internet	58	63	75	73
- regels worden uitgereikt op ouderavonden e.d.	72	72	78	71
Interne personen dragen bij aan het opstellen van de regels	76	75	77	76
Pro-sociaal formuleren en samen controleren gedragsregels	59	60	60	59
<i>Maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag</i>				
Schoolmaatregelen tegen spijbelen	60	47	46	50
Schoolmaatregelen tegen drugs	42	25	24	27*
Schoolmaatregelen tegen wapens	30	23	18	24
Schoolmaatregelen tegen alcohol	---	---	27	31

3.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

3.2.1 Locatieleiding

Mate van ervaren geweld en incidenten

In 2008, 2010 en 2012 is leidinggevend gevraagd een inschatting te maken van aantallen onveilige of gewelddadige incidenten vanwege homoseksualiteit of ook herkomstland. In 2010 zijn hier op verzoek van OCW vijf typen incidenten bijgekomen: incidenten wegens wapenbezit van leerlingen, alcohol(gebruik), drugs(gebruik), spijbelen en het aantal leerlingen dat het vorige jaar heeft gespijbeld.

Incidenten vanwege homoseksualiteit of herkomstland doen zich volgens de schoolleiding nauwelijks voor: gemiddeld liggen de aantallen dicht bij nul (zie Tabel 22). Ook incidenten wegens wapenbezit, alcohol(gebruik), drugs(gebruik) en spijbelen doen zich volgens leidinggevend v(s)o nauwelijks voor, hoewel er een significante toename is van 2010 naar 2012. Mogelijk hangt dit samen met de toegenomen aandacht voor de registratie van incidenten. Het percentage leidinggevend v(s)o dat incidenten met leerlingen van andere scholen vermeldt, is in 2008 relatief hoog (57%), in 2010 is dit relatief laag (36%), en in 2012 daar tussenin (47%). Incidenten vanwege wit extremisme (Lonsdale, white power) zijn significant afgenomen.

Tabel 22 – Gegevens incidenten en leerlingproblematieken: gemiddelde aantallen incidenten en scorepercentages leidinggevend en v(s)o

	2008	2010	2012
<i>Ervaren van geweldsincidenten</i>			
- aantal incidenten gericht tegen homoseksuelen personeel	0	0	0
- aantal incidenten gericht tegen homoseksuelen leerlingen	0	0	0
- aantal incidenten autochtone versus allochtone leerlingen	2	1	1
- aantal incidenten allochtone leerlingen versus allochtone leerlingen	1	1	1
- aantal incidenten autochtone versus autochtone leerlingen	2	1	2
- aantal incidenten wegens wapenbezit van leerlingen	--	0	0**
- aantal incidenten wegens alcohol(gebruik) van leerlingen	--	1	1*
- aantal incidenten wegens drugs(gebruik) van leerlingen	--	0	1**
- aantal incidenten wegens spijbelen van leerlingen	--	5	9*
- aantal leerlingen dat vorig jaar heeft gespijbeld	--	30	32
- % incidenten met leerlingen van andere scholen	57	36	47*
- % incidenten met loverboyproblematieken	21	15	28
- % incidenten met religieus extremisme	3	2	0
- % incidenten met wit extremisme (Lonsdale, white power e.d.)	14	3	1**
- % incidenten met ander extremisme of radicalisering	2	1	2

3.2.2 Docenten / OOP

Gevoelens van sociale (on)veiligheid

Aan docenten en OOP is gevraagd uit te drukken in hoeverre men zich veilig voelt op diverse plaatsen in en rond school. In Tabel 23 komt naar voren dat beide groepen overeenkomstig zeer hoog scoren. Zij voelen zich thuis het meest veilig (97 of 98%), gevolgd door in school (92 tot en met 94%), en tenslotte in de omgeving van de school (91 tot en met 93%). Er zijn geen veranderingen in veiligheidsgevoelens over de tijd waar te nemen.

Tabel 23 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%): gevoelens docenten en OOP v(s)o

	2006		2008		2010		2012	
	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP
<i>Gevoelens van veiligheid</i>								
Gevoelens van veiligheid in school	93	92	92	92	94	94	93	93
Zich veilig voelen bij de fietsenstalling	--	--	--	--	94	94	92	91
Zich veilig voelen op de parkeerplaats	--	--	--	--	95	94	93	92
Zich veilig voelen in de omgeving van de school	92	92	91	91	93	92	93	92
Zich veilig voelen thuis	97	97	98	97	98	97	98	97

Ervaring van geweld

In de monitor worden zes varianten van geweld onderscheiden (zie Tabel 8). Bij docenten en onderwijsondersteunend personeel is ten aanzien van elke geweldsvariant nagegaan of men hiermee ervaring had als slachtoffer, dader, of getuige. Gepresenteerd worden ten eerste de resultaten over de vier metingen voor beide categorieën personeel tezamen, uitgesplitst naar de ervaring als slachtoffer, dader, of getuige.

De resultaten laten zien dat de percentages getuige-zijn het meest omvangrijk zijn en dat deze per soort geweld verschillen (zie Tabel 24). Ten aanzien van verbaal en materieel geweld variëren de percentages getuige-zijn over de jaren. Wat betreft het getuige zijn van grof lichamelijk en seksueel geweld is volgens het personeel sprake van een significante toename in de loop van de jaren. Relatief gezien neemt het zelf slachtoffer zijn van verbaal, materieel en sociaal geweld iets af.

Tabel 25 geeft dezelfde soort resultaten, nu apart voor leerkrachten en OOP, met ervaring als slachtoffer, dader en getuige gecombineerd. De docenten rapporteren relatief meer geweld te ervaren dan het OOP. De significante verschillen over jaren bij docenten laten geen trend zien.

Tabel 24 – Gegevens wat betreft % ervaren geweld als slachtoffer, dader, of ook getuige van docenten en OOP v(s)o tezamen

	2006	2008	2010	2012
<i>Verbaal geweld</i>				
Slachtoffer	32	37	21	11
Dader	3	1	0	0
Getuige	69	83	64	72*
<i>Materieel geweld</i>				
Slachtoffer	13	14	6	5
Dader	0	0	0	0
Getuige	45	62	41	63*
<i>Sociaal geweld</i>				
Slachtoffer	13	18	10	9
Dader	1	0	1	0
Getuige	59	71	63	65
<i>Licht lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	4	7	2	6
Dader	0	0	0	0
Getuige	82	89	75	80
<i>Grof lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	1	1	2	4
Dader	0	0	0	0
Getuige	40	59	55	76*
<i>Seksueel geweld</i>				
Slachtoffer	6	6	2	5
Dader	0	0	0	0
Getuige	40	62	27	77**

Tabel 25 – Gegevens wat betreft % ervaren geweld als slachtoffer, dader en getuige, apart voor docenten en OOP v(s)o

Ervaren geweld	2006		2008		2010		2012	
	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP
Verbaal geweld	85	74	85	71	79	66	86	73
Materieel geweld	56	51	61	54	46	43	60*	52
Sociaal geweld	50	37	58	42	47	35	60*	43
Licht lichamelijk geweld	59	48	63	46	52	38	60	43
Grof lichamelijk geweld	20	20	24	21	14	14	22*	20
Seksueel geweld	20	14	28	18	20	14	29*	18

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

Ten aanzien van verschillende plaatsen in en om school is gevraagd of de veiligheid er dient te worden vergroot. Het blijkt dat, door de jaren heen, 21 tot 29 procent van de docenten, en 17 tot 24 procent van het OOP, van mening is dat vergroting van veiligheid in school nodig is. De waarneming dat vergroting van veiligheid in de schoolomgeving nodig is, neemt bij beide categorieën relatief af in de loop der jaren. Er worden geen significante veranderingen over jaren geconstateerd: zie Tabel 26.

Tabel 26 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) docenten en OOP v(s)o

Vergroting van veiligheid is nodig	2006		2008		2010		2012	
	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP	doc	OOP
In school	26	22	29	24	21	17	22	18
Bij de fietsenstalling	--	--	--	--	17	21	17	15
Op de parkeerplaats	--	--	--	--	6	8	6	4
In de schoolomgeving	34	35	35	33	24	25	18	19
Bij mij thuis	1	1	1	1	1	1	0	1
Het is goed zo	33	40	29	37	41	48	41	48

3.2.3 Leerlingen

Gevoelens van (on)veiligheid

Gevoelens van veiligheid van leerlingen in school (93% of hoger) veranderen niet in de loop van de jaren. Dit geldt ook voor de mate van zich veilig voelen in de schoolomgeving (90 – 93%). Het veiligst voelen leerlingen zich thuis (tenminste 96%): zie Tabel 27.

Tabel 27 – Gegevens ervaring sociale (on)veiligheid (%) leerlingen v(s)o

	2006	2008	2010	2012
<i>Gevoelens van veiligheid</i>				
Gevoelens van veiligheid in school	93	93	95	93
Zich veilig voelen bij de fietsenstalling	--	--	93	90
Zich veilig voelen op de parkeerplaats	--	--	93	90
Zich veilig voelen in de omgeving van school	91	89	91	90
Zich veilig voelen thuis	96	97	98	97
<i>Ongewenst sociaal gedrag</i>				
Bezit of verkoop van drugs door leerlingen	23	22	15	16
Drugsgebruik op school (door anderen)	68	44	44	56**
Drugsgebruik door respondent	--	--	4	5
Bezit of verkoop van wapens door leerlingen	9	8	5	7
Wapengebruik op school (anderen)	15	10	8	16
Wapengebruik door respondent	--	--	2	3
Bezit of verkoop van alcohol door leerlingen	--	--	21	24
Alcoholgebruik op school (anderen)	--	--	61	64
Alcoholgebruik door respondent	--	--	19	19
Spijbelen van andere leerlingen	79	62	55	78*
Zelf spijbelen	27	21	13	20

Ongewenst sociaal gedrag

Leerlingen zien met name bij elkaar dat zij actief zijn in relatie tot drugs, wapens, alcohol en spijbelen; ten aanzien van zichzelf nemen zij dit aanzienlijk minder waar: zie de percentages in Tabel 27. Tussen de jaren doen zich soms significante veranderingen voor die echter geen duidelijke trend weerspiegelen. Er is wel een lichte tendens dat bezit of verkoop van drugs door leerlingen iets afneemt.

Rollen bij ervaring van geweld

De leerlingresultaten wat betreft hun rol bij ervaringen met verschillende soorten geweld als slachtoffer, dader of getuige staan in Tabel 28. De percentages getuige-zijn zijn steeds het meest omvangrijk (veelal 30 – 50%). Het slachtoffer zijn komt op de tweede plaats; daderschap op de derde. Wat betreft grof lichamelijk geweld en seksueel geweld nemen de percentages enigermate toe bij alle drie rollen; het getuige zijn van seksueel geweld neemt significant toe in de periode 2006 – 2012. Dit komt overeen met de bevindingen bij het personeel v(s)o (Tabellen 24 – 25).

Tabel 28 – Percentages leerlingen v(s)o die een bepaald type geweld hebben ervaren, uitgesplitst naar slachtoffer, dader, of getuige

	2006	2008	2010	2012
<i>Verbaal geweld</i>				
Slachtoffer	18	24	10	20
Dader	15	12	6	12
Getuige	50	46	33	47
<i>Materieel geweld</i>				
Slachtoffer	15	18	12	18
Dader	11	10	7	12
Getuige	44	43	41	49
<i>Sociaal geweld</i>				
Slachtoffer	16	20	14	17
Dader	10	9	6	8
Getuige	37	36	36	42
<i>Licht lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	19	25	15	18
Dader	15	13	9	10
Getuige	51	49	42	47
<i>Grof lichamelijk geweld</i>				
Slachtoffer	7	9	12	17
Dader	7	6	11	10
Getuige	31	24	37	44
<i>Seksueel geweld</i>				
Slachtoffer	7	8	10	12
Dader	3	3	7	9
Getuige	12	11	34	41**

Wanneer ervaring met geweld als zodanig wordt gepresenteerd, dus de rollen van slachtoffer, dader of ook getuige worden gecombineerd, ontstaat het beeld dat wordt weergegeven in Tabel 29. Dit wil zeggen dat er geen duidelijke ontwikkelingen zijn, behalve de lichte trend ten aanzien van de toename van seksueel geweld.

Tabel 29 – Gegevens wat betreft % ervaren geweld als slachtoffer, dader en getuige, leerlingen v(s)o

Ervaren geweld	2006	2008	2010	2012
Verbaal geweld	65	69	63	68
Materieel geweld	26	26	22	28
Sociaal geweld	30	37	33	38
Licht lichamelijk geweld	45	47	41	44
Grof lichamelijk geweld	19	19	15	20
Seksueel geweld	15	19	17	22

Vergroting van sociale veiligheid in en rond school

Een klein deel van de leerlingen geeft aan dat de veiligheid in school dient te worden vergroot: dit varieert van 12 procent in 2006 tot 8 procent in 2012 (zie Tabel 30). Tegelijk is er een relatieve afname van de mening dat vergroting van de veiligheid in de schoolomgeving nodig is (van 23 naar 13%). Ook is er een relatieve toename van een positief antwoord op de stelling dat de veiligheid in orde is en niet hoeft te worden vergroot (van 59 procent in 2006 naar 70 procent in 2012).

Tabel 30 – Gegevens vergroting sociale veiligheid (%) leerlingen v(s)o

	2006	2008	2010	2012
<i>Vergroting van veiligheid dient te gebeuren</i>				
De veiligheid in school dient te worden vergroot	12	13	8	8
De veiligheid bij de fietsenstalling dient te worden vergroot	--	--	12	13
De veiligheid op de parkeerplaats dient te worden vergroot	--	--	7	9
De veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot	23	23	14	13
De veiligheid bij mij thuis dient te worden vergroot	2	4	2	3
Het is goed zo, de veiligheid hoeft niet te worden vergroot	59	60	72	70

4 Belangrijkste ontwikkelingen en resultaten

4.1 Sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen

Primair (speciaal) onderwijs

In het primair (speciaal) onderwijs (p(s)o) is in de periode 2010 – 2012 sprake van enige toename van de aandacht voor sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen. Bij de directieleden p(s)o uit zich dit in het relatief meer betrekken van interne personen bij het opstellen van gedragsregels, een (mogelijk) groter besef dat veilig gebruik van internet nodig is, grotere inzet van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon of mediator voor andere leerlingen, en het zichtbaarder maken van gedragsregels in lokalen en gemeenschappelijke ruimten. Volgens leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel (OOP) neemt plaatsing op internet van de gedragsregels relatief toe.

Voortgezet (speciaal) onderwijs

In het voortgezet (speciaal) onderwijs (v(s)o) is volgens de leidinggevendenden over de vier onderzoeksjaren 2006, 2008, 2010 en 2012 een toename wat betreft de aanwezigheid van expliciet veiligheidsbeleid en incidentenregistratie. Rond 60 procent rapporteert dat er, in geval van incidenten, procedures zijn voor de samenwerking met externe instellingen. Een zeer groot deel van de leidinggevendenden (80 – 98%) geeft aan dat zij op diverse manieren incidenten registreren en leerlingen of ook ouders betrekken bij het veiligheidsbeleid. Ook is over deze jaren een relatieve toename in registratie en andere veiligheidsactiviteiten te constateren. Vrijwel alle leidinggevendenden weten in welke gevallen aangifte bij de politie kan worden gedaan.

Docenten / OOP in het v(s)o geven aan in hoeverre de lessen worden aangepast aan het niveau van en de leerverschillen tussen leerlingen. In de periode 2006 – 2012 neemt dit percentage toe van circa 62 naar 75 procent. Volgens vrijwel alle docenten en OOP zijn er afspraken over school- of gedragsregels. De toename van de beschikbaarheid van regels op het internet gedurende de jaren is bij zowel docenten als OOP statistisch significant (van ruim 60 naar 90%). Interne personen dragen vaker bij aan het opstellen van de regels (boven 80%) dan dat externe personen dit doen (circa 50%). Het prosociaal formuleren en samen controleren van regels met leerlingen gebeurt in ongeveer de helft van de scholen; volgens OOP is hier sprake van een significante toename.

Ook de leerlingen v(s)o rapporteren een toename van de zichtbaarheid van school- en gedragsregels via het internet. Volgens de leerlingen neemt de school diverse maatregelen ter ondervanging van sociaal ongewenst gedrag zoals spijbelen, drugs, wapen(bezit) en alcohol. Hoewel er enige

variatie tussen de vier metingen is, doet zich volgens de leerlingen alleen bij schoolmaatregelen tegen drugs een significante afname voor.

4.2 Ervaring van sociale (on)veiligheid

Primair (speciaal) onderwijs

Volgens directieleden p(s)o zijn er in 2010 en 2012 zeer weinig incidenten voorgevallen. Op een enkele school was sprake van een of meerdere incidenten tussen groepen (autochtone of allochtone) leerlingen. Wapenbezit en gebruik van alcohol of drugs worden nauwelijks of niet gemeld. Spijbelen gebeurt volgens de directieleden slechts zelden. Problemen van leerlingen met leerlingen van andere scholen komen volgens circa 17 procent van de directieleden voor; problemen met loverboys en religieus extremisme worden gesignaleerd door 2 procent. Hoogstwaarschijnlijk in samenhang met het landelijke beleid zijn er relatief grote toenames in registratie van incidenten en het gebruik van een standaard digitaal systeem (van 37 naar 61%). Door 91 – 95 procent van deze leidinggevenden wordt gesteld dat er sprake is van een uitgewerkt veiligheidsplan op school ter preventie van incidenten. Ook de medezeggenschapsraad is hierbij betrokken (92%), net als de ouders (83%). De deelname van de leerlingen bij de formulering en controle van het veiligheidsbeleid stijgt van 66 naar 77 procent.

In 2010 en 2012 voelt 93 tot 96 procent van de leerkrachten en OOP p(s)o zich veilig in school en 90 procent in de omgeving van de school. Thuis voelen leerkrachten en OOP zich relatief het veiligst (96 - 98%). Verreweg het grootste percentage ervaren geweld komt op rekening van het getuige-zijn van geweld. Het percentage slachtoffer-zijn ligt beneden 9; dader-zijn komt volgens de personeelsleden niet voor. Analyses zijn ook uitgevoerd over leerkrachten en OOP apart. Er worden geen duidelijke verschillen tussen de twee personeelscategorieën geconstateerd. Wat betreft de sociale veiligheid in school blijkt dat 10 procent van de leerkrachten en OOP aangeeft dat deze dient te worden vergroot. Circa 21 – 26 procent van hen vindt dat de sociale veiligheid in de schoolomgeving dient te worden vergroot.

Gemiddeld 94% van de leerlingen p(s)o voelt zich veilig binnen school. Een iets groter deel geeft aan zich thuis veilig te voelen (98%). Bij de fietsenstalling is dit 90 procent, in de schoolomgeving 87 procent en op de parkeerplaats bij de school 82 procent. Evenals het personeel hebben ook de leerlingen p(s)o hun ervaringen met geweld gescoord als slachtoffer, dader, of ook getuige. Relatief het vaakst zijn zij getuige (circa 25 – 50%), dan slachtoffer (8 – 26%), en tenslotte dader (3 – 12%). Het percentage leerlingen dat getuige was van verbaal geweld of ook van sociaal geweld, is in 2012 significant groter dan in 2010. Een klein deel van de leerlingen (10%) stelt dat de veiligheid in school dient te worden vergroot.

De ouders p(s)o stellen in 2010 en in 2012 dat de school op diverse plaatsen in zeer grote mate veilig is. Dit geldt echter niet voor de parkeerplaats en de schoolomgeving. Iets meer dan de helft dan de ouders vindt die plaatsen in 2010 en 2012 veilig. Volgens de ouders is relatief weinig

sprake van ongewenst sociaal gedrag zoals spijbelen, drugs, alcohol, wapens, grof lichamelijk geweld en seksueel geweld. Pesten is volgens de ouders het meest voorkomende probleemgedrag in 2010 en in 2012 (resp. 32 en 46%).

Voortgezet (speciaal) onderwijs

Volgens de leidinggevenden v(s)o doen zich incidenten vanwege homoseksualiteit of herkomstland nauwelijks voor. Ook incidenten wegens wapenbezit, alcohol(gebruik), drugs(gebruik) en spijbelen doen zich volgens hen bijna niet voor, hoewel er wel een significante toename is van 2010 naar 2012. Mogelijk hangt dit samen met de toegenomen aandacht voor de registratie van incidenten. Het percentage leidinggevenden v(s)o dat incidenten met leerlingen van andere scholen vermeldt, is in 2008 relatief hoog (57%), in 2010 is dit relatief laag (36%), en in 2012 daar tussenin (47%). Incidenten vanwege wit extremisme (Lonsdale, white power) zijn significant afgenomen.

Docenten en OOP v(s)o voelen zich thuis het meest veilig (97 of 98%), gevolgd door zich veilig voelen in school (92 tot en met 94%), en tenslotte in de omgeving van de school (91 tot en met 93%). De twee categorieën personeel verschillen hierin vrijwel niet. Ten aanzien van zes soorten geweld is nagegaan of men hiermee ervaring had als slachtoffer, dader, of getuige. De percentages getuige-zijn zijn relatief het meest omvangrijk en deze verschillen per soort geweld. Wat betreft het getuige zijn van grof lichamelijk en seksueel geweld is volgens het personeel sprake van een significante toename in de loop van de jaren. Relatief gezien neemt het zelf slachtoffer zijn van verbaal, materieel en sociaal geweld iets af. Veelal rapporteren de docenten relatief meer geweld te ervaren dan dat het OOP dit doet. Circa 21 tot 29 procent van de docenten, en 17 tot 24 procent van het OOP, is van mening dat vergroting van veiligheid in school nodig is. De waarneming dat vergroting van veiligheid in de schoolomgeving nodig is, neemt bij beide categorieën personeel relatief af in de loop der jaren.

Gevoelens van veiligheid van leerlingen v(s)o in school zijn relatief hoog (93% of hoger) en veranderen niet in de loop van de jaren. Dit geldt ook voor de mate van zich veilig voelen in de schoolomgeving (90 – 93%). Het veiligst voelen leerlingen zich thuis (tenminste 96%). Leerlingen zien met name bij elkaar dat zij actief zijn in relatie tot drugs, wapens, alcohol en spijbelen; ten aanzien van zichzelf nemen zij dit aanzienlijk minder waar. Tussen de jaren doen zich soms significante veranderingen voor die echter geen duidelijke trend weerspiegelen. Er is wel een lichte tendens dat bezit of verkoop van drugs door leerlingen iets afneemt. De percentages getuige-zijn van geweld zijn steeds het meest omvangrijk (veelal 30 – 50%). Het slachtoffer zijn komt op de tweede plaats; daderschap op de derde. Relatief opvallend is dat wat betreft grof lichamelijk geweld en seksueel geweld de percentages enigermate toenemen bij alle drie rollen; het getuige zijn van seksueel geweld neemt significant toe in de periode 2006 – 2012. Een klein deel van de leerlingen geeft aan dat de veiligheid in school dient te worden vergroot: dit deel varieert van 12 procent in 2006 tot 8 procent in 2012. Tegelijk is er een relatieve afname van de mening dat vergroting van de veiligheid in de schoolomgeving nodig is (van 23 naar 13%).

4.3 Verschillen tussen regulier en speciaal onderwijs (2012)

Primair (speciaal) onderwijs

De kerngegevens van leerkrachten en OOP in het p(s)o zijn uitgesplitst naar werkzaam in het regulier primair onderwijs (po) versus in het primair speciaal onderwijs (pso). De volgende significante verschillen tussen onderwijstypen zijn gevonden:

- In het po scoort het personeel hoger (74%) dan in het pso (68%) op het samen met leerlingen prosociaal formuleren en handhaven van gedragsregels;
- In het pso scoort het personeel hoger (29%) dan in het po (15%) op de stelling dat externe personen bijdragen aan het opstellen van gedragsregels;
- In het pso scoort het personeel hoger (81%) dan in het po (63%) op het ervaren van verbaal geweld als slachtoffer, dader en getuige;
- In het pso scoort het personeel hoger (18%) dan in het po (10%) op het ervaren van seksueel geweld als slachtoffer, dader en getuige.

Ook de belangrijkste leerlinggegevens van het jaar 2012 zijn op een aantal punten vergeleken om mogelijke interessante verschillen naar onderwijstype te achterhalen. De vergelijking is doorgevoerd wat betreft de gegevens over binnenschoolse regels, ongewenst sociaal gedrag, maatregelen tegen ongewenst sociaal gedrag, ervaren geweld en vergroting van veiligheid. Er is één significant verschil gevonden: in het regulier primair onderwijs is volgens de leerlingen minder sprake van schoolmaatregelen tegen spijbelen (15% ja) in vergelijking met in het primair speciaal onderwijs (41%).

Voortgezet (speciaal) onderwijs

Op vergelijkbare wijze is bij de leerlingen v(s)o nagegaan of hun scores op veiligheidskenmerken samenhangen met verschillen in bezocht onderwijstype. Uit de resultaten blijkt wat betreft significante verschillen het volgende. Bij leerlingen in een 'hoger onderwijstype' zijn, in vergelijking met leerlingen in een 'lager onderwijstype':

- gedragsregels in het klaslokaal minder aanwezig;
- gedragsregels minder vaak prosociaal, tussen leerlingen en docenten samen, geformuleerd en gehandhaafd;
- hogere scorepercentages wat betreft alcoholbezit en -verkoop;
- hogere scorepercentages wat betreft alcoholgebruik op school;
- minder waarnemingen van schoolmaatregelen tegen drugs;
- minder waarneming van behoefte aan vergroting van de veiligheid op school;
- meer waarneming dat veiligheid niet hoeft te worden vergroot.

Bij de interpretatie van deze gegevens dient ermee rekening te worden gehouden dat leerlingen in 'hogere' onderwijstypen (havo, vwo) gemiddeld genomen ook langer op school zitten, en dus ouder zijn, dan leerlingen in 'lagere' onderwijstypen zoals vmbo.

4.4 Verschillen in samenhang met sexe (2012)

4.4.1 Verschillen mannen – vrouwen en jongens – meisjes

Op de belangrijkste in 2012 gemeten kenmerken is nagegaan of er zich verschillen naar sexe voordoen. Bij het personeel is dit gebeurd via de uitsplitsing naar ‘mannen - vrouwen’ en bij de leerlingen naar ‘jongens - meisjes’.

In het p(s)o zijn in 2012 bij het personeel geen duidelijk significante verschillen tussen mannen en vrouwen aangetroffen. Bij de leerlingen zijn twee significante verschillen gevonden: jongens ervaren vaker dan meisjes licht lichamelijk geweld (jongens: 49%; meisjes: 37%); jongens ervaren ook vaker dan meisjes grof lichamelijk geweld (jongens: 25%; meisjes: 14%).

In 2012 zijn, in het v(s)o, bij het personeel geen duidelijk significante verschillen tussen mannen en vrouwen gevonden. Tevens zijn bij de leerlingen geen duidelijk significante verschillen aangetroffen.

4.4.2 Houding van leerlingen ten opzichte van homoseksualiteit

In 2012 zijn bij de leerlingen voor het eerst de houdingen ten aanzien van homoseksualiteit gemeten. In het p(s)o is circa een kwart van de leerlingen het helemaal ermee eens dat homoseksuele jongens hun vriend mogen zijn of lesbische meisjes hun vriendin. Ditzelfde percentage is het helemaal eens met de stelling dat zij het in orde vinden dat zij les zouden krijgen van een homoseksuele leraar of lesbische lerares. Circa 10 procent stelt dat een homoseksuele jongen of een lesbisch meisje tegen iedereen op school kan vertellen dat hij homoseksueel / zij lesbisch is. Als zij zelf homoseksueel of lesbisch zouden zijn, zou 7 procent dat op school durven te vertellen. Van de jongens en ook van de meisjes is 1 procent het helemaal eens met de stelling dat zij verliefd zouden kunnen worden op een jongen / meisje; 86 procent van de jongens en 74 procent van de meisjes is het hiermee helemaal oneens.

Ook in het v(s)o zijn in 2012 bij de leerlingen voor het eerst de houdingen ten aanzien van homoseksualiteit gemeten. Circa 31 procent is het er helemaal mee eens dat homoseksuele jongens hun vriend mogen zijn, of lesbische meisjes hun vriendin. Een vergelijkbaar percentage is het helemaal eens met de stelling dat zij het in orde vinden dat zij les zouden krijgen van een homoseksuele leraar (32%) of lesbische lerares (35%). Circa 20 – 22 procent stelt dat een homoseksuele jongen of een lesbisch meisje tegen iedereen op school kan vertellen dat hij homoseksueel / zij lesbisch is. Als zij zelf homoseksueel of lesbisch zouden zijn, zou 11 procent dat op school durven te vertellen. Van de jongens is 2 procent, en van de meisjes is 3 procent, het er helemaal mee eens dat zij verliefd zouden kunnen worden op een jongen / meisje; hiermee helemaal oneens is 90 procent van de jongens en 81 procent van de meisjes.

Er lijkt dus in het algemeen sprake van een vrij duidelijke acceptatie van homoseksualiteit inclusief het lesbisch zijn, waarbij de mate van acceptatie in het v(s)o iets hoger is dan in het p(s)o.

5 Pesten, geweld, incidenten: begrippen, meting en gebruik

5.1 Pesten, geweld en incidenten: begrippen

‘Pesten’ kan worden gedefinieerd als ‘bij herhaling en langdurig blootstaan aan negatieve handelingen verricht door één of meer andere personen’ (Olweus, 1987). Deze negatieve handelingen hebben betrekking op verschillende gedragsdimensies (fysiek / lichamelijk, sociaal); de concrete negatieve ofwel antisociale handelingen variëren in mate van ernst (Olweus, 1987; Mooij, 1992, 2008, 2010).³ ‘Geweld’ is een eenmalige of herhaalde handeling waarbij een of meer andere personen of zaken ernstige schade (fysiek, materieel, sociaal, psychologisch of anderszins) wordt toegebracht (Loeber, Slot, Van der Laan, & Hoeve, 2008; Van der Ploeg & Mooij, 1998). Een ‘incident’ is een eenmalige gewelddadige handeling die qua inhoud en mate van ernst kan variëren.

De begrippen ‘pesten’, ‘geweld’ en ‘incident’ refereren alle dus aan antisociaal of agressief gedrag en zijn nauw gerelateerd. In hun handboek onderscheiden Loeber en Farrington (2001) drie soorten storend / delinquent gedrag die inhoudelijk verschillen en elk een toename in mate van ernst of gewelddadigheid tonen. Deze drie zijn 1) gedrag in relatie tot gezagsconflicten (succesievelijk: eigenwijs, ongehoorzaam, spijbelen / weglopen); 2) open of naar buiten gericht storend / delinquent gedrag (succesievelijk: pesten, fysiek vechten, geweld zoals bijvoorbeeld verkrachting); en 3) verborgen of naar binnen gericht storend / delinquent gedrag (succesievelijk: veelvuldig liegen, vandalisme, fraude / zakkenrollen, autodiefstal). Wat betreft de open of naar buiten gerichte en de naar binnen gerichte probleemgedragingen zijn er duidelijke parallellen met beschrijvings- en analysemodellen zoals gehanteerd in de orthopedagogiek (Van der Ploeg, 1997) en het jeugd- en gezinsbeleid (Gerris, Veerman, & Tellings, 2010).

Gedragingen of activiteiten die te karakteriseren zijn als pesten, geweld en incident overlappen elkaar dus: pesten hoeft qua ernst van afzonderlijke negatieve handeling niet ‘echt’ gewelddadig te zijn (maar wel in zijn herhaling en de voortdurende consequenties voor het slachtoffer); pesten is – per definitie – geen incident, maar een reeks incidenten kan pesten impliceren; geweld kan zich herhaald voordoen en is dan dus geen incident; omgekeerd is een incident altijd wel (bedoeld als) gewelddadig. Daar komt nog bij dat er velerlei inhoudelijke gedragsdimensies zijn waarop het antisociaal

3 Zie ook <http://www.orthopedagogiek.com/pesten.htm>
<http://pestenopschool.web-log.nl/pestenopschool/2007/04/pagina12.html>
www.unimaas.nl/bestand.asp?id=7018
<http://www.encyclo.nl/begrip/pesten>
<http://www.pestweb.nl/aps/pestweb/voor+10+tot+14+jarigen/Over+pesten/Verschil+plagen+en+pesten/>

gedrag kan worden geuit; ook zijn er velerlei andere invalshoeken waarop het betrokken geweld kan worden gedefinieerd en ook geanalyseerd (zie voor een overzicht: Mooij & De Wit, 2009).

Bij de nadere verheldering van dit soort begrippen en bijbehorende gedragingen hanteren Loeber et al. (2008) als overkoepelend begrip ‘storend / delinquent gedrag’ en onderscheiden daarin een variatie naar mate van ernst. Deze benadering wordt ondersteund via empirisch onderzoek in Nederland. In landelijk onderzoek in het voortgezet onderwijs (Mooij, 1994) is bijvoorbeeld aangetoond dat er met betrekking tot daderschap bij leerlingen sprake is drie samenhangende gedragsvarianten:

1. dader zijn van storend schoolgedrag (schelden, orde verstoren, pesten);
2. dader zijn van materieel geweld (ernstiger vergrijpen als stelen, vernielen, lastig vallen, chanteren, met een wapen bewerken);
3. dader zijn van fysiek, planmatig geweld (het berekend voorbereiden en gebruiken van hard, fysiek geweld met wapens tegen personen in of buiten school; beginnen van handtastelijkheden tegen meisjes).

5.2 Eenduidige uitwerking en meting via de monitor

‘Pesten’ wordt in de schoolpraktijk en daarbuiten, ook wel in onderzoek, gebruikt als een relatief zelfstandig en veelomvattend begrip. Dit ter aanduiding van niet altijd nader gedefinieerde antisociale handelingen die betrekking (kunnen) hebben op verschillende gedragsdimensies, een verschillende duur en een verschillende mate van ernst. Verschillende personen of instanties begrijpen onder pesten dan vaak iets verschillends. Een dergelijk verzamelbegrip biedt ook geen duidelijke handvatten voor adequate analyse en aanpak. Dezelfde onduidelijkheden kunnen ook doorklinken in het gebruik van de begrippen geweld en incident indien die zonder nadere specificaties worden gebruikt.

Ter ondervanging van de begripsmatige en operationele onduidelijkheden zijn in de ITS veiligheidsmonitor de verschillende aspecten van antisociaal gedrag nauwkeurig onderscheiden en ook gemeten. Dat wil zeggen dat:

- zes verschillende soorten gewelddadig gedrag worden onderscheiden (zie Tabel 8);
- binnen elke soort diverse handelingen worden onderscheiden (zie Tabel 8);
- een bepaalde tijdsduur is vastgesteld: nagegaan wordt of men een soort geweld in het afgelopen halfjaar heeft ervaren;
- als men dit heeft ervaren, wordt nagegaan of men slachtoffer, of ook dader, of ook getuige was;
- in elke rol wordt doorgevraagd wie dader dan wel slachtoffer of getuige waren (andere leerlingen, docenten, overig personeel, familie van leerlingen);
- binnen elke combinatie van eigen rol en andere sociale actor wordt nagegaan hoeveel keer dit gebeurde (de frekwentie indiceert een onderscheid naar incident / geweld en pesten);
- of daders dan wel slachtoffers dezelfde personen waren (ook ter indicatie van pesten);
- op welke plaatsen in en rond school dit gebeurde (12 verschillende plaatsen);

- hoe het antisociale gedrag gebeurde (van persoon tot persoon, via mobieltje, via telefoon, via internet / pc van school, via internet / pc thuis);
- waarom het gebeurde (16 motieven of discriminatieargumenten met betrekking tot: uiterlijk, huidskleur, land van herkomst, gedrag, hoge / lage schoolprestaties, handicap, geloof / niet gelovig zijn, man / vrouw zijn, homoseksueel / lesbisch / biseksueel zijn, pogingen gedrag te corrigeren);
- aan wie / welke instantie dit antisociaal gedrag is gemeld (13 alternatieven);
- of er iets met de melding gebeurde;
- of de melding het beoogde effect had;
- waarom men wel / niet tevreden was.

5.3 Validering van verkregen gegevens: indicatoren van schooldiscriminatie

De bovenvermelde uitwerking van antisociaal gedrag is sinds 2006 standaard opgenomen in de ITS veiligheidsmonitor. Dit houdt in dat er van ettelijke honderdduizenden leerlingen en docenten / leerkrachten en OOP (zie Tabellen 1 en 2) gegevens zijn over al deze gedragsaspecten. Deze specifieke begripsdefinities en operationaliseringsen maken meer juiste, en ook meer adequate, analyses van veiligheidsgegevens mogelijk dan het geval zou zijn bij de traditionele hantering van ‘pesten’, ‘geweld’ of ‘incident’ (vgl. ook Mooij & De Wit, 2009). Dit wordt op diverse manieren aangetoond.

Ten eerste blijkt dit in de rapportage van het huidige onderzoek: het globale ‘pesten’ wordt uiteengelegd in diverse soorten gewelddadig gedrag en de bijbehorende verschillen naar frequentie (zie bijvoorbeeld ook de scores van de ouders in Tabel 16).

Ten tweede zijn nu scherpere inzichten dan gebruikelijk te verkrijgen via analyse van de feitelijke ‘algehele’ patronen van discriminatie en geweld in en rond scholen, over en weer bij leerlingen en docenten; ook kan statistisch inzicht in effecten van beleidsmaatregelen ter ondervanging van discriminatie en geweld worden verkregen (zie Mooij, 2007, 2011a, 2011b).

Ten derde zijn preciezere inzichten dan traditioneel te verkrijgen via statistische analyse van faciliterende of blokkerende school(beleids)kenmerken op de gevoelens van veiligheid in school, buiten school, en thuis (zie Mooij, 2012b; Mooij & Fettelaar, 2012a; Mooij, Smeets, & De Wit, 2011).

Ten vierde is het bij de nu gehanteerde, gedetailleerde begripsmeting mogelijk de assumpties wat betreft de cumulatieve opbouw of toename van antisociale handelingen in de vorm van een cumulatieve geweldsschaal psychometrisch te controleren. Deze statistische controle is uitgevoerd via Mokken schaalanalyse (zie Mooij, 2012a). De resulterende, bij leerlingen en docenten afzonderlijk gevalideerde cumulatieve schaal ordent de handelingen betreffende alle zes soorten geweld in

één dimensie van toenemende ernst. Voor leerlingen en voor docenten is een eigen schaal ter beschikking gekomen.

Ten vijfde: de cumulatieve schaal blijkt goed bruikbaar in verder onderzoek. Een voorbeeld is de constructie van een schoolindicator van de mate waarin niet- versus wel-homoseksuele (H), lesbische (L) of biseksuele (B) personeelsleden en leerlingen in het voortgezet onderwijs te maken hebben met discriminatie (Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012b). Deze gegevens worden onder meer standaard meegenomen in de veiligheidsmonitor bij de invulling van motieven tot geweld. De gegevens zijn omgezet in schoolindicatoren waarmee elke school de eigen veiligheidssituatie op dit gebied kan meten respectievelijk het eigen schoolbeleid kan evalueren en, waar nodig, gericht vergroten.

Vanwege het belang hiervan worden enkele van de resultaten in het v(s)o hier meer in detail weergegeven. Mooij, Fettelaar en De Wit (2012b) onderscheiden vier kernbegrippen die worden gemeten via vier schoolindicatoren die per school worden bepaald:

- Geweldervaring van LHB-personeel ten opzichte van niet-LHB-personeel;
- Geweldervaring van LHB-leerlingen ten opzichte van niet-LHB-leerlingen;
- Onveilig voelen in school van LHB-personeel ten opzichte van niet-LHB-personeel;
- Onveilig voelen in school van LHB-leerlingen ten opzichte van niet-LHB-leerlingen.

In de jaren 2006 – 2010 is bij het schoolpersoneel v(s)o sprake van het volgende. Wat betreft ernst van gerapporteerd ervaren geweld is het verschil tussen LHB-personeel en niet-LHB-personeel niet statistisch significant (in 2008 en 2010). Ook doet zich hier tussen 2008 en 2010 geen significante ontwikkeling voor. Wat betreft het zich onveilig voelen blijkt dat LHB-personeelsleden zich in school gemiddeld significant onveiliger voelen dan niet-LHB-personeelsleden in alle drie jaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn geen veranderingen tussen 2010 ten opzichte van 2008, en van 2010 ten opzichte van 2006. Tussen de schoolindicatoren betreffende LHB-geweldervaring en LHB-onveilig voelen bestaat bij het schoolpersoneel geen significante samenhang in 2006, 2008 en 2010.

Bij de leerlingen in het v(s)o zijn de volgende resultaten te constateren. LHB-leerlingen rapporteren significant méér geweld te ervaren op school dan niet-LHB-leerlingen. Ook doet zich bij hen van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename voor. Wat betreft het zich onveilig voelen wordt duidelijk dat de verschillen tussen LHB- en niet-LHB-leerlingen tamelijk groot en statistisch significant zijn, in 2006, 2008 en 2010. Steeds voelen LHB-leerlingen zich onveiliger dan niet-LHB-leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe; dit komt overeen met de toename in geweldervaring in deze periode bij de leerlingen. Er is wat betreft zich (on)veilig voelen echter geen verschil tussen 2010 en 2006. Bij de leerlingen bestaat tevens een sterke samenhang tussen gerapporteerde LHB-geweldervaring en LHB onveilig voelen, in 2006, 2008 en 2010. Dit resultaat wijkt af van het vergelijkbare resultaat bij het schoolpersoneel.

Er zijn geen samenhangen tussen LHB-schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: als LHB-leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB-

leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB-personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB-personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot LHB-geweldervaring.

6 Vergroting van veiligheid in en rond scholen

6.1 Aanbevelingen; aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag

In de bovenvermelde analyses blijkt onder meer dat bepaalde scholen meer worden gekenmerkt door sociaal probleemgedrag dan andere scholen, hetgeen zich ook uit in hiermee samenhangende variatie in sociale cohesie en integratie tussen leerlingen en personeel (zie ook Mooij, 2001, 2005; Peschar, 2005). Landelijke diagnostiek en veiligheidsbeleid dienen dus gedifferentieerd te zijn, maar toch ook eenduidig samen te hangen met diagnostiek en veiligheidsbeleid op schoolniveau en, waar nodig, ook op individueel niveau. Dit multiniveau veiligheidsbeleid dient mede te worden afgestemd op de sociale, culturele, emotionele en cognitieve kenmerken van de leerlingen en het personeel van schoollocaties (zie bijvoorbeeld de uitwerkingen bij Beauvais & Jenson, 2002; Carbines, Wyatt, & Robb, 2006; Chen, 2006; Mooij & Smeets, 2006, 2009).

Uit analyse van sterk de aandacht trekkende veiligheidsincidenten in binnen- en buitenland komt vrijwel steeds naar voren dat het hierbij gaat om een individuele leerling of een groep(je) leerlingen, of een of enkele andere personen. Veelal waren eerdere risicosignalen al bekend, op diverse wijzen, maar ontbrak het aan een voldoende preventieve of effectieve aanpak. Dit houdt in dat relevant risicogedrag bij jonge kinderen en leerlingen tijdig(er) en ook adequaat dient te worden onderkend en ondervangen (zie ook Donkers, 2008; Van der Ploeg, 1997). Zoiets vraagt op individuele (risico)leerlingen toegespitste preventie en een intensievere aanpak en begeleiding dan gebruikelijk, inclusief inzet van expertise van buiten school (zie verder Chapman & Harris, 2004; Hermanns, Öry, & Schrijvers, 2005; Mooij, 1992, 2001). Een vergelijkbare strategie is van toepassing in andere sociale organisaties zoals bijvoorbeeld sportclubs en andere educatieve instellingen.

Landelijke informatie, zoals in deze brochure, geeft ook aanknopingspunten voor gedifferentieerd landelijk beleid. Dit zou gebruik kunnen maken van de aanscherping van de begripshantering, diagnostiek en meting van pesten, geweld en incidenten (zie bovenstaande paragrafen). De huidige brochure verheldert bijvoorbeeld dat landelijk beleid werkt: er is in p(s)o en in v(s)o een toename van bijvoorbeeld incidentenregistratie en aandacht voor een veilig internet. Ook wordt helder dat de verschillen tussen leerkrachten / docenten en onderwijsondersteunend personeel niet zo groot zijn als dat soms op grond van een enkele meting wordt verkondigd (zie het rapport van CNV Onderwijs dat is gebaseerd op onderzoek van Onderwijs Innovatie Groep (2012)). Ter indicatie van de mogelijke noodzaak van een nieuw accent in het landelijke beleid zou kunnen worden gewezen op de in de monitorresultaten aangetroffen toename van grof lichamelijk en seksueel geweld bij personeel v(s)o en ook leerlingen v(s)o. In dit geval zou de landelijke aandacht concreet kunnen worden gericht op de *aanpak en preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag*

in en rond scholen. Doel daarvan is de schoolpraktijk bij deze aanpak en preventie effectiever te ondersteunen.

Het lijkt van belang deze toename van grof lichamelijk en seksueel geweld de komende jaren extra preventieve aandacht te geven via aanpakken op diverse niveaus en via diverse wegen (zie hierboven; vgl. ook Dijkstra, Hofstra, Van Oudenhoven, Peschar, & Van der Wal, 2004; Mooij, 1992, 1994, 2001 (p. 112 – 118), 2009; Mooij & Fettelaar, 2012b; Mooij, Selten, & Smeets, 1998; Schuyt, 1995; Stevens, Bourdeaudhuij, & Van Oost, 2000; Van der Ploeg & Mooij, 1998). In onderstaande paragraaf geven wij een voorbeeld van hoe een dergelijke werkwijze met behulp van de veiligheidsmonitor in de schoolpraktijk zou kunnen gebeuren.

6.2 Een voorbeeld in de schoolpraktijk

In de managementrapportage over eigen schoolresultaten wat betreft de sociale veiligheidsmonitor 2012 blijkt voor school X het volgende:

- In vergelijking met de landelijke gemiddelden in 2012, scoren *leerlingen* en *docenten / OOP* hoog op verbaal, materieel, grof lichamelijk en seksueel geweld. Er is in de school ook duidelijk vaker dan landelijk sprake van ongewenst sociaal gedrag van leerlingen (spijbelen, drugsbezit en wapenbezit).
- De *leidinggevenden* scoren landelijk gemiddeld op aandacht voor leerlingbetrokkenheid en aandacht voor docentkwaliteiten; zij scoren laag op betrokkenheid van interne personen bij de formulering van school- en gedragsregels, laag op inzet van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon of mediator, en laag op procedures voor samenwerking met externe instellingen.

Al deze resultaten worden besproken in de schoolleiding en vervolgens in het team en in de Ouderraad. Steeds worden ook suggesties ter vergroting van de sociale veiligheid ingezameld. De suggesties worden onder meer toegespitst op sociaal gewenst verbaal, materieel, grof lichamelijk en seksueel gedrag. De schoolleiding evalueert het geheel en voert de volgende veranderingen door in het schoolveiligheidsbeleid:

- Een hoofdaccent wordt gezet op aanpak en vooral preventie. Op de eerste schooldag van elk schooljaar, en elke eerste schooldag na elke vakantie, wordt in elke klas tussen leerlingen en klas-sendocent aangescherpt hoe men met elkaar om wil gaan in positieve zin. Accenten hierin dienen te worden gelegd op onderling gewenst sociaal gedrag in met name verbaal, materieel, grof lichamelijk en seksueel opzicht. Zeer vroeg en positief formuleren van gedragsregels, en met name de wijzen van *gezamenlijke controle* op die regels door *leerlingen en personeel* in elke schoolsituatie, en ook *beloning van het goed nakomen van de handhaving*, is aantoonbaar motiverender en effectiever dan het reageren op negatieve ontwikkelingen. Dit vraagt een goede voorbereiding en uitwerking in het gehele schoolteam. De schoolleiding coördineert en controleert de uitvoering.

Ook wordt de controle op spijbelen geïntensiveerd en de reactie hierop vervroegd. De Ouderraad en de ouders worden geïnformeerd over de voorgenomen activiteiten en bedoelingen hiervan.

- Tegelijk worden *leerlingen als vertrouwensleerlingen* getraind en ingezet in elke groep of klas. Zij hebben tot taak de positieve sociale verhoudingen tussen leerlingen, en tussen leerlingen en personeel, te ondersteunen en zo nodig direct de vertrouwensdocenten te informeren bij een probleem of dreigende calamiteit. Ook hier dienen accenten te worden gelegd op onderling gewenst sociaal gedrag in verbaal, materieel, grof lichamelijk en seksueel opzicht.

- Tegelijk voert de schoolleiding, in overleg met de leerlingen, een beloningssystematiek in ter openlijke stimulering van respect voor persoonlijke kenmerken en gewenst sociaal gedrag. Jaarlijks worden de beloningen bekend gemaakt en uitgedeeld.

- Tegelijk verstevigt de schoolleiding de samenwerking met de politie in de wijk. Dit ter verscherping van het toezicht in de wijk en ter ondersteuning van het ondervangen van vandalisme en het bezit of gebruik van drugs en wapens. Per half jaar komt de politie standaard op school, ter informatie over en uitvoering van de aanpak van dit ongewenst gedrag. Alle leerlingen worden hierbij betrokken.

Opzet en beoogde effecten

In dit voorbeeld werken schoolleiding, docenten, leerlingen, ouders en een externe instelling samen ter vergroting van de sociale veiligheid in en rond school. Hierbij gaat het vooral om tijdige, gezamenlijke formulering en handhaving van positieve waarden, normen en gedragsregels. Het doel is dat, bij een volgende meting met de veiligheidsmonitor in 2014, de effecten van dit schoolveiligheidsbeleid in de monitor zichtbaar zullen zijn in vergelijking met de resultaten in 2012. Dit dient in 2014 tot uiting te komen in lagere scores op verbaal, materieel, grof lichamelijk en seksueel geweld van leerlingen en personeel, en in lagere scores op ongewenst sociaal gedrag van leerlingen (gemeten bij leerlingen, personeel en leiding). Ook dienen leerlingen en personeel in 2014 hoger te scoren dan in 2012 op het prosociaal formuleren en samen controleren van gedragsregels. De gewenste veranderingen dienen ook merkbaar te zijn in de scores van de schoolleiding wat betreft het schoolveiligheidsbeleid en de aantallen geconstateerde incidenten.

In 2014 kan de school, via de monitorfeedback, dus nagaan of de schoolscores in vergelijking met de landelijke scores relatief beter zijn dan die in 2012. Ook kan via de feedback, voor slechts de eigen school, specifiek worden vergeleken of de scores op te evalueren veiligheidskenmerken in 2014 hoger zijn dan in 2012. Er is dus schoolspecifieke vergelijking in de tijd mogelijk, ofwel precies inzicht in de veiligheidsontwikkeling in de school op belangrijke veiligheidspunten. Naarmate meer scholen zo werken, worden de positieve effecten hiervan ook landelijk zichtbaar. Vereist is dan wel dat er eenzelfde systematiek wordt gehanteerd in de monitoring. In dit opzicht is de huidige trend naar steeds meer veiligheidsmonitoren, die niet landelijk representatief zijn en veelal niet worden gecontroleerd op betrouwbaarheid en validiteit, ongunstig. Landelijke deelname van scholen aan eenzelfde, op kwaliteit gecontroleerde monitor, is zeer zinvol.

Referenties

- Beauvais, C., & Jenson, J. (2002). *Social Cohesion: Updating the State of the Research*. CPRN Discussion Paper. Ottawa: Canadian Policy Research Networks. Retrieved at http://www.cprn.com/documents/12949_en.pdf.
- Carbines, R., Wyatt, T., & Robb, L. (2006). *Encouraging tolerance and social cohesion through school education. Report to the Australian Government Department of Education, Science and Training*. Erebus International. Retrieved at http://www.valueseducation.edu.au/verve/_resources/Encouraging_Tolerance_Final_Report.pdf
- Chapman, C., & Harris, A. (2004). Improving schools in difficult and challenging contexts: strategies for improvement. *Educational Research*, 46, 219-228.
- Chen, K. (2006). Social skills intervention for students with emotional/behavioral disorders: A literature review from the American Perspective. *Educational Research and Reviews*, 1, 143-149.
- Dijkstra, A. B., Hofstra, J., Van Oudenhoven, J. P., Peschar, J. L., & Van der Wal, M. (2004). *Oud gedaan, jong geleerd? Een studie naar de relatie tussen hechtingsstijlen, competenties, EVLN-intenties en sociale cohesie*. Amsterdam: Aksant.
- Donkers, G. (2008). *Naar een veilige school. Versterking van het zelfregulerend vermogen van leerlingen, professionals en school in het omgaan met agressie*. Den Haag: Lemma.
- Gerris, J. R. M., Veerman, J. W., & Tellings, A. (Eds.). (2010). *Jeugd- en gezinsbeleid vanuit pedagogisch perspectief. Deel 2: Uitgewerkte beleidsthema's*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Hermanns, J., Öry, F., & Schrijvers, G. (2005). *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen*. Utrecht: Julius Centrum.
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (Eds.). (2001). *Child delinquents: Development, intervention, and service needs*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Loeber, R., Slot, N. W., Van der Laan, P., & Hoeve, M. (Eds.). (2008). *Tomorrow's criminals. The development of child delinquency and effective interventions*. Farnham: Ashgate.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2006). *Stand van zaken uitvoering plan van aanpak veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (kenmerk VO/S&O/2006/32894). Den Haag: Auteur.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2007). *Sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (kenmerk VO/S&O/2007/47301). Den Haag: Auteur.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2011). *Veiligheid in en rond het onderwijs*. Brief d.d. 28 februari 2011 aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (kenmerk 272574). Den Haag: Auteur.
- Mooij, T. (1992). *Pesten in het onderwijs*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, ITS.

- Mooij, T. (1994). *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag. Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2005). National campaign effects on secondary pupils' bullying and violence. *British Journal of Educational Psychology*, 75(3), 489-511.
- Mooij, T. (2007). *Discriminatie in en rond school: Rapport en bijlagen. Secundaire analyse van gegevens verkregen met de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2008). Bullying in primary school. In R. Loeber, N. W. Slot, P. van der Laan, & M. Hoeve (Eds.), *Tomorrow's criminals: The development of child delinquency and effective interventions* (pp. 121-132). Farnham, UK: Ashgate.
- Mooij, T. (2009). Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs: Opzet en resultaten. In M. Boekennoogen, P. van Hoesel, Y. Prince, & C. Verheijen (Eds.), *Methoden van beleidsonderzoekers: creatief en oplossingsgericht* (pp. 299-309). Den Haag: Lemma.
- Mooij, T., & De Wit, W. (2009). *Definities van incidenten in het onderwijs. Advies*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2010). Pesten op de basisschool. In R. Loeber, W. Slot, P. van der Laan, M. Hoeve, & D. Graas (Eds.), *Misdadigers van morgen? Over de ontwikkeling en effectieve aanpak van jeugddelinquentie onder twaalfminners* (pp. 101-108). Amsterdam: SWP.
- Mooij, T. (2011a). Differences in pupil characteristics and motives in being a victim, perpetrator, and witness of violence in secondary education. *Research Papers in Education*, 26(1), 105-128.
- Mooij, T. (2011b). Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 17(2), 225-251.
- Mooij, T. (2012a). A Mokken scale to assess secondary pupils' experience of violence in terms of severity. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 30(5), 496-508.
- Mooij, T. (2012b). Personal, family, and school influences on secondary pupils' feelings of safety at school, in the school surroundings and at home. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 18(2), 129-157.
- Mooij, T., & De Wit, W. (2009). *Definities van incidenten in het onderwijs. Advies*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., De Wit, W., & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en voortgezet onderwijs 2006-2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., De Wit, W., & Polman, H. (2008). *Sociale veiligheid in het voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 – 2008: Eindrapport*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., & Fettelaar, D. (2012a). School and pupil effects on secondary pupils' feelings of safety in school, around school, and at home. *Journal of Interpersonal Violence (in press)*.
- Mooij, T., & Fettelaar, D. (2012b). *Voorlichtingslessen seksuele diversiteit in het Voortgezet Onderwijs. Pilot onderzoek: observatie van LHBT-voorlichting*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

- Mooij, T., Fettelaar, D., & De Wit, W. (2012a). *Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen. Onderzoeksverslag*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Fettelaar, D., & De Wit, W. (2012b). *Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen. Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Selten, R., & Smeets, E. (1998). *Preventie van leerlingagressie door bevordering van pro-sociaal gedrag*. Nijmegen: ITS.
- Mooij, T., Sijbers, R., Sperber, M. (2006). *Rapportage Veiligheidsmonitor V(S)O*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., & Smeets, E. (2006). Design, development and implementation of inclusive education. *European Educational Research Journal*, 5(2), 94-109.
- Mooij, T., & Smeets, E. (2009). Towards systemic support of pupils with emotional and behavioural disorders. *International Journal of Inclusive Education*, 13(6), 597-616.
- Mooij, T., Smeets, E., & De Wit, W. (2011). Multi-level aspects of social cohesion of secondary schools and pupils' feelings of safety. *British Journal of Educational Psychology*, 81, 369-390.
- Neuvel, J. (2007a). *Monitor sociale veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 1: Deelnemers*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Neuvel, J. (2007b). *Monitor sociale veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 2: Personeel*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Neuvel, J. (2007c). *Monitor sociale veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 3: Beleid*. 's-Hertogenbosch: Cinop.
- Olweus, D. (1987). Bully/victim problems among schoolchildren in Scandinavia. In J. P. Myklebust & R. Ommundsen (Eds.), *Psykologprofesjonen mot ar 2000* (pp. 395-413). Oslo: Universitetsforlaget.
- Onderwijs Innovatie Groep. (2012). *Onderzoeksrapport CNV Onderwijs Gouden Steunpilaar 2012*. Utrecht: Auteur.
- Onderwijsraad. (2006). *Naar meer evidence based onderwijs: Advies*. Den Haag: Auteur.
- Peschar, J. L. (2005). *Over samenhang gesproken. Kanttekeningen bij onderzoek naar ongelijkheid en sociale cohesie in de onderwijssociologie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen.
- Schuyt, C. J. M. (1995). *Kwetsbare jongeren en hun toekomst*. Rijswijk: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Stevens, V., Bourdeaudhuij, I. de, & Oost, P. van (2000). Bullying in Flemish schools: an evaluation of antibullying intervention in primary and secondary schools. *British Journal of Educational Psychology*, 70, 195-210.
- Van Aarsen, E., & Hoffius, R. (2007). *Monitor sociale veiligheid in het onderwijs 2007. Meting in het PO en SO. Eindrapport*. Leiden: Research voor Beleid.
- Van der Ploeg, J. (1997). *Gedragsproblemen. Ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Van der Ploeg, J., & Mooij, T. (Eds.). (1998). *Geweld op school. Achtergronden, omvang, oorzaak, preventie en aanpak*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Witvliet, M., Van den Tillaart, J., Van Bergen, K., Mooij, T., Fettelaar, D., De Wit, W., & Vierke, H. (2012). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair onderwijs 2010-2012; Voortgezet onderwijs 2006-2012*. Amsterdam / Nijmegen: Regioplan / Radboud Universiteit, ITS.

